

Μ. Λεπίδα, Ά. Παπαδόπουλος, Η αντιμετώπιση των υποχρεώσεων διατροφής στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Οικογενειακού Διεθνούς Δικαίου

Μαρία Λεπίδα, *Ασκ. Δικηγόρος*

Άρης - Νικόλαος Παπαδόπουλος, *Ασκ. Δικηγόρος*

Η αντιμετώπιση των υποχρεώσεων διατροφής στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Οικογενειακού Διεθνούς Δικαίου*

Περίληψη: Στη μελέτη εξετάζεται η αντιμετώπιση των υποχρεώσεων διατροφής από το Ενωσιακό Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο. Εισαγωγικά, παρουσιάζεται η πολιτισμική διάσταση του δικαίου της διατροφής, ιδιαίτερα σημαντική για το θέμα εν όψει του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της Ένωσης. Έπειτα, παρουσιάζεται το πεδίο εφαρμογής του σχετικού Κανονισμού 4/2009. Εφόσον η διάταξη 15 του Κανονισμού καλεί ευθέως σε εφαρμογή το Πρωτόκολλο της Χάγης (2007) επί του εφαρμοστέου δικαίου, επιβαλλόμενη κρίνεται η διεξοδική ανάλυση της συστηματικής του, συγκριτικά και με την προγενέστερη Σύμβαση της Χάγης (1973). Επιστρέφοντας στον Κανονισμό, παρουσιάζεται το σπονδυλωτό σύστημα διεθνούς δικαιοδοσίας που τα πρώτα άρθρα αυτού θεσπίζουν. Έπειτα, αναλύεται το διπλό σύστημα αναγνώρισης κι εκτέλεσης αποφάσεων επί ζητημάτων διατροφής, με θετική προϋπόθεση για την κατάργηση του *exequatur* τη δέσμευση του κράτους μέλους στο οποίο αυτές ζητούνται από το Πρωτόκολλο της Χάγης. Καταληκτικά, υπογραμμίζεται πως η λαβυρινθώδης δομή των ρυθμίσεων είναι, σε κάποιο βαθμό, απόρροια της ενωσιακής βούλησης για οικουμενική εμβέλεια των ρυθμίσεων.

Εισαγωγικές σκέψεις: Πολιτισμική διάσταση του δικαίου της διατροφής

Το οικογενειακό διεθνές δίκαιο, και ειδικότερα το δίκαιο της διατροφής, διαμορφώνεται στη σύγχρονη εποχή σε ένα περιβάλλον όπου εκδηλώνονται πολλές βαθιά ριζωμένες νομικές παραδόσεις και συνυπάρχουν διαφορετικά έθιμα και συνήθειες. Η μεγαλύτερη πρόκληση στην οποία καλείται να αντελπεξέλθει είναι η επίτευξη ισορροπίας ανάμεσα στην επιδιωκόμενη ενοποίηση των κανόνων του δικαίου της διατροφής και την ανάγκη διατήρησης της νομικής παράδοσης κάθε κράτους και σεβασμού προς τη δημόσια τάξη του.

Οι εθνικές έννομες τάξεις αντιλαμβάνονται και επιλύουν με τρόπο διαφορετικό ζητήματα που άπτονται υποχρεώσεων διατροφής. Έτσι, στις περισσότερες χώρες τα δικαστήρια είναι κατ' αρχήν αρμόδια να αποφαινούνται για διατροφικές αξιώσεις, αλλά σε ορισμένες το έργο

αυτό ανατίθεται σε δημόσιους φορείς κοινωνικής ασφάλισης, γεγονός που καταδεικνύει την αλληλεπίδραση του ιδιωτικού-οικογενειακού δικαίου με το δημόσιο-κοινωνικοασφαλιστικό. [1] Επίσης, υπάρχουν χώρες στις οποίες το ύψος της υποχρέωσης διατροφής καθορίζεται *ad hoc*, με βάση τα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης υπόθεσης που έχει ενώπιόν του ο δικαστής, και άλλες στις οποίες οι αποφάσεις που προσδιορίζουν το οφειλόμενο ποσό βασίζονται σε προϋφιστάμενους αντικειμενικούς δείκτες (*maintenance tables*), ώστε να επιτυγχάνεται ισότιμη αντιμετώπιση. Δύο καθοριστικοί παράγοντες που διαμορφώνουν τη νομική παράδοση και γεννούν διαφορές μεταξύ των εννόμων τάξεων είναι, αφενός οι γλωσσικές επιδράσεις (και η πολυπόικιλη νομική ορολογία), αφετέρου για ορισμένες χώρες η θρησκεία. Όπου η θρησκευτική παράδοση εμπλέκεται με ζητήματα οικογενειακού δικαίου επηρεάζει την αντίληψη αυτών. Για παράδειγμα, σε χώρες με ισλαμική παράδοση δεν υφίσταται ως έννοια η υποχρέωση διατροφής συζύγων μετά το διαζύγιο. Αυτή η διακριτή πολιτισμική διάσταση που απαντάται σε κάθε κράτος θα πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά τη διαδικασία επίλυσης διαφορών με στοιχεία διασυνοριακότητας. Σπουδαίο ρόλο σε αυτό το εγχείρημα διαδραματίζει το συγκριτικό δίκαιο, μέσα από τη συγκριτική μελέτη των προς ενοποίηση δικαίων,[2] η οποία εστιάζει στις διαφορές και όχι στις ομοιότητες μεταξύ των εθνικών νομικών συστημάτων.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ο τρόπος αντίληψης από τις έννομες τάξεις της έννοιας και έκτασης της οικογένειας (μονογονεϊκή ή πυρηνική) ασκεί ισχυρή επιρροή στο δίκαιο της διατροφής. Τα νομικά συστήματα των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών περιορίζουν τις υποχρεώσεις διατροφής σε συγγενείς σε ευθεία γραμμή και συζύγους, αναγνωρίζοντας μόνο αυτούς ως δικαιούχους, ενώ αντίθετα υπάρχουν άλλα δίκαια (όπως το τουρκικό) που διευρύνουν την έννοια της οικογένειας, επεκτείνοντας τις υποχρεώσεις διατροφής και μεταξύ συγγενών σε πλάγια γραμμή (π.χ. μεταξύ αδελφών). Μείζον ζήτημα, στο πλαίσιο του οικογενειακού διεθνούς δικαίου, αποτελούν οι σχέσεις καταχωρημένης συμβίωσης ανεξαρτήτως φύλου των μερών, δηλαδή οι πραγματικές ενώσεις (*factual unions*) χωρίς να υπάρχει γάμος, καθώς και ο γάμος μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου.[3] Μερικές έννομες τάξεις αρνούνται να τις αναγνωρίσουν, ενώ υπάρχουν άλλες που τις κατοχυρώνουν ρητά στο δίκαιό τους. Παρατηρείται απροθυμία των διεθνών συμβατικών κειμένων να λάβουν μία σαφή θέση επ' αυτών των ζητημάτων, αφήνοντας τη ρύθμισή τους στη διακριτική ευχέρεια των συμβαλλόμενων κρατών, εις βάρος όμως της επιδιωκόμενης ομοιομορφίας. Πάντως σε κάθε περίπτωση, η οικογενειακή σχέση από την οποία δημιουργείται η υποχρέωση διατροφής (γάμος ή ελεύθερη ένωση) συνιστά ζήτημα προκριματικό και διαφεύγει από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού για τη διατροφή. Γι' αυτό, το γεγονός ότι μία δικαϊκή τάξη δεν αναγνωρίζει κατ' αρχήν μία έννομη σχέση δε θα έπρεπε να αποτελεί εμπόδιο για την επιδίκαση διατροφής, προκύπτουσα από αυτήν τη σχέση. Η διατροφή και η οικογενειακή σχέση από την οποία γεννάται η αξίωσή της είναι δύο έννοιες διακριτές και το ορθό φαίνεται να είναι να καταβάλλεται διατροφή, εάν έχουν παγιωθεί καταστάσεις και απορρεύσει από αυτές δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Υπάρχουν διαφορετικά είδη διατροφής και οι χαρακτηριστικότερες είναι η διατροφή ανάμεσα σε συζύγους (spousal maintenance), η διατροφή από γονείς προς τέκνα (child maintenance) και η διατροφή από τέκνα προς γονείς (parent maintenance). Στη διατροφή μεταξύ συζύγων, που είναι συνήθως περιορισμένης χρονικής ισχύος, τα όρια μεταξύ αξιώσεων διατροφής και αξιώσεων που πηγάζουν από περιουσιακές σχέσεις των συζύγων, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, είναι συχνά ασαφή. Η διατροφή τέκνων εστιάζει αποκλειστικά στις ανάγκες του παιδιού-δικαιούχου και μόνο για αυτήν εφαρμόζεται το σύστημα ενισχυμένης διοικητικής συνεργασίας μεταξύ κεντρικών αρχών που προβλέπει η Σύμβαση της Χάγης. Η διατροφή γονέων είναι νεότερη εξέλιξη, οφειλόμενη στον ολοένα αυξανόμενο αριθμό ηλικιωμένων που βρίσκονται σε ανάγκη και το μικρό αριθμό γεννήσεων. Γονέας όμως που αμέλησε τη διατροφή του τέκνου του δεν δύναται, λόγω επιλήψιμης συμπεριφοράς του, να αξιώσει από αυτό διατροφή.

Σε αντίθεση με το συγκριτικό δίκαιο, το οποίο εστιάζει στις διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων, το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο στηρίζεται σε ένα σύστημα συνδεδεμένων παραγόντων που καθορίζουν το εφαρμοστέο σε μία υπόθεση δίκαιο. Στις υποχρεώσεις διατροφής, ήδη από τη Σύμβαση της Χάγης του 1956, η συνήθης διαμονή έχει αναδειχθεί σε βασικό συνδεδετικό παράγοντα. Ο λόγος είναι ότι οι ανάγκες του αιτούντος τη διατροφή δικαιούχου προσδιορίζονται με βάση το περιβάλλον όπου είναι εγκατεστημένος και αναπτύσσει τις δραστηριότητές του. Ωστόσο, ορισμένα δίκαια, χωρών κατά βάση κοινοδικαϊκής προέλευσης, δεν αντιμετωπίζουν θετικά την εναρμόνιση των κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και διστάζουν να προσχωρήσουν σε ενιαία συμβατικά κείμενα, επιμένοντας στην εφαρμογή διατάξεων του εσωτερικού δικαίου της *lex fori*, με το επιχείρημα ότι αυτές είναι καταλληλότερες.[4]

Εν κατακλείδι, σε διασυνοριακές υποθέσεις διατροφής τα αναφερόμενα ζητήματα περιπλέκονται, λόγω της ποικιλίας των λύσεων που παρέχουν τα εθνικά δίκαια, της ύπαρξης αρκετών διεθνών συμβατικών κειμένων που ρυθμίζουν επιμέρους ζητήματα και της συχνής κανονιστικής παρέμβασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ειδικά για τα κράτη της[5] στο πεδίο αυτό. Ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες επιδιώκεται η επίτευξη ισορροπίας, ώστε να προκύπτουν οι ικανοποιητικότερες δυνατές λύσεις.

Μέρος Πρώτο: Εισαγωγικά στοιχεία
του Κανονισμού 4/2009

Πριν κανείς εξετάσει τα ζητήματα εφαρμοστέου δικαίου στις υποχρεώσεις διατροφής, σκόπιμο είναι να προηγηθεί η εξέταση κάποιων εισαγωγικών, εννοιολογικών ιδίως, στοιχείων του Κανονισμού 4/2009. Αυτή η διασαφήνιση των όρων που χρησιμοποιούνται στον Κανονισμό είναι λογικά πρότερη της εξέτασης του εφαρμοστέου δικαίου, όπως αυτό διαρθρώνεται από τις σχετικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου της Χάγης του 2007, καθώς είναι ο ίδιος ο Κανονισμός που, δια του άρθρου 15, παραπέμπει σε αυτές.

A. Κανονισμός 4/2009: Γενικό Πλαίσιο

Είναι τεράστια η οικονομική και κοινωνική σημασία της είσπραξης απαιτήσεων διατροφής από τους δικαιούχους της[6] και η διεθνής έννομη τάξη ανταποκρίνεται όλο και περισσότερο στο ανθρωπιστικό αίτημα προστασίας ευπαθών κοινωνικών ομάδων με την ικανοποίηση αξιώσεων ζωτικής σημασίας. Για το σκοπό αυτό και λόγω της διασυνοριακότητας που συχνά παρουσιάζουν οι υποθέσεις διατροφής, παρατηρείται μία συστηματική προσπάθεια κωδικοποίησης και κοινοτικής συστηματοποίησης των κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου στο ζήτημα αυτό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσπάθειας αποτελεί ο Κανονισμός 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και συνεργασία σε θέματα διατροφής. Βασική αρχή που διαπνέει τον Κανονισμό είναι η αρχή προστασίας του δικαιούχου (*favor creditoris*), η οποία εκδηλώνεται με την πρόβλεψη ειδικών διατάξεων που ενισχύουν τη δικονομική θέση των διαδίκων διευκολύνοντας τη διεκδίκηση στην αλλοδαπή των ουσιαστικών τους αξιώσεων.

Ο Κανονισμός αποτελεί την πρώτη κοινοτική πράξη μετά την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Συνδιάσκεψη της Χάγης προβλέποντας ρητά πλήρη συντονισμό με τις εργασίες της.[7] Έτσι τα δύο κείμενα, ως προϊόντα της Συνδιάσκεψης (η Σύμβαση της Χάγης του 2007 για την είσπραξη σε διεθνές επίπεδο απαιτήσεων διατροφής τέκνων και άλλων μορφών οικογενειακής διατροφής και το Πρωτόκολλο της Χάγης του 2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής) είναι σκόπιμο να λαμβάνονται υπόψη από αυτόν. Νομικό έρεισμα του Κανονισμού συνιστά το άρθρο 81 της ΣΛΕΕ, το οποίο παρέχει ρητή εξουσιοδότηση προς την Ευρωπαϊκή Ένωση για υιοθέτηση μέτρων επί ζητημάτων οικογενειακού δικαίου με διασυνοριακό χαρακτήρα, όταν αυτό είναι απαραίτητο για την καλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Ο Κανονισμός αποσκοπεί στην κατασκευή ενός νέου εξειδικευμένου συστήματος,[8] χωρίς να αποτελεί απλώς εξέλιξη του προϋπάρχοντος Κανονισμού Βρυξέλλες I, που εφαρμοζόταν μέχρι την θέση σε ισχύ του Κανονισμού 4/2009 σε υποθέσεις διατροφής. Για αυτό είναι εναρμονισμένος με την ευρύτερη στοχοθέτηση της Ένωσης για ανάπτυξη ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας, δικαιοσύνης και θέσπισης ομοιόμορφων κανόνων που απλουστεύουν την επίλυση διασυνοριακών διαφορών.

B. Κανονισμός 4/2009: Πεδίο εφαρμογής

1. Χωρικό πεδίο εφαρμογής: Με τον όρο χωρικό πεδίο εφαρμογής νοείται η εδαφική έκταση, συντιθέμενη από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεσμεύονται από τον Κανονισμό και υποχρεούνται να εφαρμόζουν τις διατάξεις του. Ιδιαίτερη επισήμανση πρέπει να γίνει ως προς την Δανία, στην οποία ο Κανονισμός εφαρμόζεται μερικώς σε όση έκταση τροποποιεί τον Κανονισμό Βρυξέλλες I, δηλαδή η Δανία δεν δεσμεύεται από το κεφάλαιο για το εφαρμοστέο δίκαιο και την διοικητική συνεργασία. Το Ηνωμένο Βασίλειο απείχε αρχικά από την διαδικασία υιοθέτησης του Κανονισμού, διότι είχε αντιρρήσεις ως προς το προτεινόμενο κεφάλαιο για το εφαρμοστέο δίκαιο, αλλά τελικά, ενεργοποιώντας τη ρήτρα opt-in,[9] δήλωσε ότι επιθυμεί να δεσμευτεί από αυτόν με την εξαίρεση του άρθρου

15 για το εφαρμοστέο δίκαιο. Η Ιρλανδία είχε εκδηλώσει από την αρχή την πρόθεσή της να συμμετέχει και να δεσμεύεται από τον Κανονισμό, για αυτό υπόκειται πλήρως στην εφαρμογή του, ενώ έχει υπογράψει και το Πρωτόκολλο για το εφαρμοστέο δίκαιο.

2. Χρονικό πεδίο εφαρμογής: Στο άρθρο 76 του Κανονισμού ορίζεται ότι αυτός είναι εφαρμοστέος από τη 18η Ιουνίου 2011. Για αξιώσεις διατροφής που αφορούν σε χρονική περίοδο προγενέστερη της έναρξης ισχύος του, εφαρμόζεται ο Κανονισμός 44/2001 Βρυξέλλες Ι. Το άρθρο 76 θέτει ως προϋπόθεση εφαρμογής του Κανονισμού από την ορισθείσα ημερομηνία ότι και το Πρωτόκολλο της Χάγης του 2007 θα είναι εφαρμοστέο στην Ευρωπαϊκή Ένωση την ίδια ημερομηνία, ειδάλλως ο Κανονισμός θα εφαρμόζεται από την ημερομηνία εφαρμογής του Πρωτοκόλλου. Προκειμένου να αποφύγει την παράταση ημερομηνίας έναρξης του Κανονισμού, η Ευρωπαϊκή Ένωση έσπευσε να επικυρώσει το Πρωτόκολλο πριν την ανωτέρω ημερομηνία και με μονομερή της δήλωση το έθεσε προσωρινά σε εφαρμογή από τις 18 Ιουνίου 2011. Ωστόσο, γεννώνται διάφορα ζητήματα εγκυρότητας αναφορικά με την προσωρινή εφαρμογή^[10] του Πρωτοκόλλου, διότι αυτή κανονικά θα πρέπει να αποτελεί πράξη συναινετική, συμφωνηθείσα μεταξύ όλων των κρατών που την διαπραγματεύτηκαν, ή θα πρέπει να προβλέπεται ρητά από τη συνθήκη. Για αυτό και η μονομερής δήλωση θεωρείται ότι δεν πληροί τις παραπάνω προϋποθέσεις.

3. Προσωπικό πεδίο εφαρμογής: Ο Κανονισμός έχει οικουμενική εφαρμογή και οι κανόνες του εφαρμόζονται από τα εθνικά δικαστήρια ανεξάρτητα από το εάν ο τόπος της συνήθους διαμονής του εναγομένου βρίσκεται εντός ή εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ ως εφαρμοστέο μπορεί να καλείται και δίκαιο μη κράτους μέλους. Αυτό σημαίνει ότι από την στιγμή που μία υπόθεση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του, οι διατάξεις του εφαρμόζονται χωρίς να εξετάζεται αν οι διάδικοι συνδέονται ή όχι στενά με κάποιο από τα κράτη μέλη λόγω ιθαγένειας, κατοικίας, ή άλλου συνδέσμου.

4. Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής: Στο άρθρο 1 του Κανονισμού ορίζεται ότι περιλαμβάνει τις υποχρεώσεις διατροφής που απορρέουν από οικογενειακές σχέσεις ή σχέσεις συγγένειας, γάμου ή αγχιστείας. Δε δίνει ορισμό των εννοιών της διατροφής και των οικογενειακών σχέσεων από τις οποίες απορρέουν οι υποχρεώσεις διατροφής εμμένοντας στην ανάγκη αυτόνομης ερμηνείας τους, ανεξάρτητα από το τι προβλέπουν οι εθνικές ρυθμίσεις του forum, ερμηνεία αναγκαία για να εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση των δικαιούχων. Η ερμηνεία θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν ευρύτερη, ώστε να υπάγονται στην εκάστοτε έννοια οι περισσότερες δυνατές από τις προβλεπόμενες εθνικές ρυθμίσεις.

Έννοια «διατροφή»: Η ανάγκη αυτόνομης ερμηνείας της έννοιας «υποχρέωση διατροφής» επιβεβαιώνεται στο άρθρο 11 του Προοιμίου του Κανονισμού, για την οποία υιοθετείται κατ' αρχήν η ευρεία ερμηνεία που ακολουθεί ο Κανονισμός Βρυξέλλες Ι, όπως έχει διαμορφωθεί από τη διαπλαστική νομολογία του Δ.Ε.Ε.. Από πλευράς αντικειμένου στον όρο διατροφή περιλαμβάνονται αξιώσεις ζωτικής σημασίας που στηρίζουν τον δικαιούχο στην εξασφάλιση της επιβίωσής του. Υπάγονται τόσο υποχρεώσεις με θεμέλιο το νόμο, όσο και οι

οριζόμενες με δικαστική απόφαση.[11] Τονίζεται ότι η διατροφή αφορά την προσωπική κατάσταση και θα πρέπει να διακρίνεται από αξιώσεις που αφορούν περιουσιακές σχέσεις (π.χ. αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, κατανομή κινητών, ρύθμιση χρήσης οικογενειακής στέγης). Δεν περιλαμβάνεται πάντως δικαίωμα διατροφής που προκύπτει από κληρονομική διαδοχή ή αδικοπραξία, διότι αυτή από νομική άποψη συνιστά δικαίωμα αποζημίωσης με σημασία αποκαταστατική. Η ερμηνεία της έννοιας της διατροφής θα πρέπει να ερείδεται σε κοινοτικά κριτήρια λόγω της πολλαπλότητας των όρων που χρησιμοποιούν τα εσωτερικά δίκαια των συμβαλλόμενων κρατών και της ποικιλίας ως προς τον τρόπο και τον χρόνο καταβολής των διατροφικών αξιώσεων (π.χ. στο ελληνικό δίκαιο γίνεται διάκριση ανάμεσα στη διατροφή που χορηγείται κατά τη διάσταση, που αποσκοπεί να εξασφαλίσει στο δικαιούχο σύζυγο το ίδιο επίπεδο ζωής που διατηρούσε κατά την έγγαμη συμβίωση και σε αυτήν που χορηγείται μετά από διαζύγιο, που είναι πιο περιορισμένη και προϋποθέτει απορία του δικαιούχου[12]). Συμπερασματικά, η διαπιστούμενη ποικιλομορφία ρυθμίσεων των συμβαλλόμενων κρατών συνιστά το δικαιολογητικό λόγο της ανάγκης ευρείας και με κοινοτικά κριτήρια ερμηνείας της έννοιας «υποχρέωση διατροφής».

Προκύπτει ότι, για να κριθεί αν το αντικείμενο της επίδικης διαφοράς υπάγεται στην έννοια της διατροφής, η δε σχέση από την οποία πηγάζει στην έννοια των οικογενειακών σχέσεων (οι οικογενειακές σχέσεις από τις οποίες προκύπτουν υποχρεώσεις διατροφής συνιστούν προκριματικά ζητήματα, τα οποία εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού), κρίνεται αναγκαίο να γίνει προηγουμένως ο νομικός χαρακτηρισμός της διαφοράς. Αυτός θα γίνει με την επίκληση αυτόνομων κοινοτικών κριτηρίων,[13] όπως έχουν διαμορφωθεί από το Δ.Ε.Ε. στο πλαίσιο της ερμηνευτικής του δικαιοδοσίας και αποτυπωθεί νομολογιακά σε ποικίλες υποθέσεις, ιδίως στις C-143/78 *Cavel v. de Cavel* και C-220/95 *Van de Boogaard v. Laumen*. Από αυτές έχει καταστεί σαφής μια θεμελιώδης διάκριση όσον αφορά τη διατροφή μεταξύ συζύγων ή πρώην συζύγων: η διάκριση ανάμεσα στη διατροφή που έχει σκοπό υποστηρικτικό, καλύπτοντας τις βασικές ανάγκες του δικαιούχου και για τον καθορισμό της οποίας συνεκτιμώνται οι ανάγκες του δικαιούχου και οι πόροι του υπόχρεου, και την αξίωση συμμετοχής στη συζυγική περιουσία ή συμμετοχής στα αποκτήματα. Φάνηκε ότι η πληρωμή ενός ποσού εφάπαξ ή η μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων δύνανται να θεωρηθεί διατροφή, εάν κατατείνει στην ικανοποίηση βασικών αναγκών, ενώ θεωρείται αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα εάν έχει σκοπό αναδιανεμητικό-επανορθωτικό και οδηγεί στη διανομή των περιουσιακών στοιχείων μεταξύ των συζύγων. Πάντως, η διατροφή που επιδικάζεται μετά τη λύση του γάμου διαφέρει ανάλογα με το αν μία χώρα ακολουθεί σύστημα χωρισμού των περιουσιών στο γάμο (*common law*) ή κοινοκτημοσύνης (*civil law*), έτσι όπου ακολουθείται σύστημα κοινότητας κατά τη διάρκεια του γάμου εύλογο είναι η διατροφή μετά τη λύση του να είναι χαμηλότερη απ' ό,τι στο σύστημα χωρισμού, λόγω του ότι κατά το γάμο οι σύζυγοι μοιράζονταν τα κτηθέντα περιουσιακά στοιχεία.

Το ζήτημα περιπλέκεται σε έννομες τάξεις (κυρίως χώρες του common law), η lex fori των οποίων δε διακρίνει μεταξύ αιτημάτων επιδίκασης διατροφής (maintenance claim) και διανομής της συζυγικής περιουσίας (matrimonial property claim), αντιμετωπίζοντάς τα ενιαία,[14] με το επιχείρημα ότι είναι ζητήματα αλληλένδετα (interrelated). Σε αυτές τις περιπτώσεις οι χώρες του common law προτιμούν την προσφυγή στους κανόνες της lex fori και όχι του Κανονισμού, με το σκεπτικό ότι ανταποκρίνονται αποτελεσματικότερα στις ανάγκες της υπόθεσης, αλλά αυτό αποβαίνει σε βάρος της αξιούμενης καθολικότητας στην εφαρμογή του Κανονισμού. Το ορθό βέβαια είναι κάθε φορά που ένας δικαστής έρχεται αντιμέτωπος με σώρευση αιτήματος διατροφής και συμμετοχής στα αποκτήματα να κάνει κατάτμηση της διαφοράς, υπάγοντας το σκέλος που αφορά τη διατροφή στον Κανονισμό 4/2009, και το σκέλος για τα αποκτήματα στον Κανονισμό 2016/1103[15] για τη θέσπιση ενιαίας συνεργασίας στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας, του εφαρμοστέου δικαίου, της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε ζητήματα περιουσιακών σχέσεων των συζύγων.

Έννοια «δικαιούχος διατροφής»: Η έννοια του δικαιούχου διατροφής πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως και να αφορά κάθε πρόσωπο που αξιώνει διατροφή, δηλαδή όχι μόνο πρόσωπο του οποίου η ιδιότητα ως δικαιούχου έχει αναγνωρισθεί με δικαστική απόφαση. Διευκολύνεται έτσι η άσκηση αγωγής, διότι αρκεί ο ισχυρισμός του ενάγοντος ότι είναι δικαιούχος, χωρίς να απαιτείται για την άσκησή της να είναι ήδη αναγνωρισμένος δικαιούχος. Διαφορετικά, ο αιτών θα υποχρεούτο να κινήσει δύο διαδικασίες, μία για να διαπιστωθεί αν είναι δικαιούχος και μία για να αξιωθεί η διατροφή. Στην έννοια των δικαιούχων υπάγονται και δημόσιοι οργανισμοί που έχουν το δικαίωμα να ενεργούν αντί προσώπου που δικαιούται διατροφής ή να αναζητούν την επιστροφή επιδομάτων που χορηγήθηκαν στο δικαιούχο αντί διατροφής.

Μέρος Δεύτερο: Πρωτόκολλο της Χάγης 2007 επί του εφαρμοστέου δικαίου σε υποθέσεις διατροφής

A. Πρωτόκολλο Χάγης 2007 επί του εφαρμοστέου δικαίου: Γενικό Πλαίσιο

Στις 23 Νοεμβρίου 2007 η Συνδιάσκεψη της Χάγης για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο ενέκρινε το κείμενο δύο διεθνών πράξεων που απέβλεπαν στην διευκόλυνση είσπραξης απαιτήσεων διατροφής: τη Σύμβαση της Χάγης για την είσπραξη σε διεθνές επίπεδο απαιτήσεων διατροφής τέκνων και άλλων μορφών οικογενειακής διατροφής και το Πρωτόκολλο της Χάγης σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής (εφεξής Πρωτόκολλο). Η Σύμβαση της Χάγης δημιούργησε ένα ολοκληρωμένο σύστημα διοικητικής συνεργασίας, διαρθρωμένο σε Κεντρικές Αρχές που αναλαμβάνουν καθήκοντα σε διασυνοριακές υποθέσεις, ενώ περιλαμβάνει και διατάξεις για την νομική αρωγή. Βέβαια αρχικός σκοπός της Συνδιάσκεψης ήταν να διαμορφώσει σε ενιαίο κείμενο ένα νέο και πλήρες σύστημα διεθνούς συνεργασίας που θα περιλαμβάνει όλα τα ζητήματα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου αναφορικά με υποχρεώσεις διατροφής, αλλά ο σκοπός αυτός λόγω της συνθετότητάς του δεν ευοδώθηκε κι έτσι προέκυψαν τα δύο προαναφερθέντα κείμενα.

Το Πρωτόκολλο για το εφαρμοστέο δίκαιο δεν αποτελεί απλά ένα ωφέλιμο συμπλήρωμα της Σύμβασης, αλλά είναι κείμενο πλήρως ανεξάρτητο και αντικείμενο αυτόνομης επικύρωσης από τα συμβαλλόμενα κράτη. Η ανεξαρτησία των δύο κειμένων προκύπτει και από τον τίτλο του Πρωτοκόλλου («Πρωτόκολλο σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο»), ενώ ο τίτλος της Σύμβασης περιορίζεται ρητά σε απαιτήσεις διατροφής τέκνων. Το Πρωτόκολλο επικυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 8 Απριλίου 2010, χωρίς να δεσμεύει το Ηνωμένο Βασίλειο και την Δανία και ξεκίνησε να εφαρμόζεται από την 1 Αυγούστου 2013. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε, είχε ήδη τεθεί προσωρινά σε ισχύ με δεσμευτικά αποτελέσματα από τις 18 Ιουνίου 2011. Ο Κανονισμός 4/2009 παραπέμπει ευθέως και συνολικά (άρθρο 15) στο Πρωτόκολλο για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής.[16] Αυτό σημαίνει ότι ο Κανονισμός δεν περιλαμβάνει δικούς του κανόνες συγκρούσεως, αντίθετα ενσωματώνει αυτούσιο το Πρωτόκολλο στο κείμενό του. Ο λόγος είναι ότι είναι αδύνατο να υιοθετούνται συγχρόνως δύο διαφορετικά διεθνή συστήματα με ισχύ *erga omnes* που να ρυθμίζουν εκ παραλλήλου το ίδιο ζήτημα, συγχρόνως αποτελεί δείγμα της αναγκαίας λειτουργικής τους σύνδεσης και της ανάγκης συνεκτικής τους ερμηνείας.

Επισημαίνεται ότι το Πρωτόκολλο περιέχει κανόνες αποκλειστικά για το εφαρμοστέο δίκαιο και όχι για την σύγκρουση δικαιοδοσιών, την αναγνώριση και εκτέλεση και την διοικητική συνεργασία μεταξύ κρατών. Πρωταρχικός του σκοπός είναι η δημιουργία ενός ενιαίου συστήματος κανόνων συγκρούσεως για τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου, ώστε να επιτευχθεί η προβλεψιμότητα και εναρμόνιση των αποφάσεων. Θεμελιώδης διαπνέουσα τις διατάξεις του αρχή είναι η αρχή της προστασίας των συμφερόντων του δικαιούχου της διατροφής (*favor creditoris*). Το Πρωτόκολλο προέβη σε αναθεώρηση και αντικατάσταση των προϋφιστάμενων Συμβάσεων για το εφαρμοστέο δίκαιο, χωρίς να απορρίψει πλήρως το περιεχόμενό τους: της Σύμβασης της Χάγης του 1956 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής τέκνων και της Σύμβασης της Χάγης του 1973 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής (στο άρθρο 18 του Πρωτοκόλλου καθιερώνεται η υπεροχή του σε σχέση με τις προηγούμενες Συμβάσεις).

Β. Πρωτόκολλο της Χάγης 2007: Βασικές καινοτομίες σε σχέση με την Σύμβαση της Χάγης του 1973

Το Πρωτόκολλο ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τους συνδέσμους που προτείνονται από τη Σύμβαση της Χάγης του 1973 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής. Η Σύμβαση της Χάγης του 1973 θεωρήθηκε αρκετά ικανοποιητική στο σύνολό της αποτελώντας τη βάση για την κατάρτιση της νέας πράξης, μάλιστα ως γενικός σύνδεσμος και στις δύο συμβάσεις υιοθετείται το δίκαιο του τόπου της συνήθους διαμονής του δικαιούχου. Βέβαια με το Πρωτόκολλο αναθεωρήθηκαν και εκσυγχρονίστηκαν ορισμένα σημεία, ώστε να ανταποκρίνονται στις εξελισσόμενες ανάγκες που παρατηρούνται στις σχέσεις οικογενειακού διεθνούς δικαίου. Οι βασικότερες καινοτομίες του Πρωτοκόλλου είναι:

- ενισχυμένος ρόλος του δικαίου του δικάζοντος δικαστή για συγκεκριμένες περιοριστικά αναφερόμενες κατηγορίες προνομιούχων δικαιούχων, με το δίκαιο του τόπου της συνήθους διαμονής να αποτελεί για αυτές μόνο τις κατηγορίες επικουρικό σύνδεσμο.[17]
- Η θέσπιση ρήτρας διαφυγής για υποχρεώσεις μεταξύ συζύγων και πρώην συζύγων, βάσει της μεταβλητής έννοιας της εγγύτητας και της χρονικής συνάφειας. Αντίθετα, η Σύμβαση της Χάγης του 1973 υιοθετεί την αμετάβλητη συν τω χρόνω σύνδεση του δικαίου που εφαρμόζεται στο διαζύγιο, το οποίο καλείται να διέπει και τις υποχρεώσεις διατροφής, ανεξάρτητα από το αν αυτό παρουσιάζει ή όχι εγγύτητα με την υπόθεση διατροφής.
- Η κατοχύρωση ενός βαθμού περιορισμένης αυτονομίας των διαδίκων (private autonomy) σε δύο παραλλαγές: μια διαδικαστική συμφωνία που παρέχει τη δυνατότητα στους διαδίκους να επιλέγουν το δίκαιο του δικάζοντος δικαστηρίου για τους σκοπούς συγκεκριμένης διαδικασίας και μια επιλογή ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο στην οποία μπορούν να προβούν ανά πάσα στιγμή ενήλικες ικανοί να προασπίσουν τα συμφέροντά τους, η οποία υπόκειται σε ορισμένους όρους.[18]

Γ. Πρωτόκολλο της Χάγης 2007: Βασικές επιμέρους διατάξεις[19]

Το Πρωτόκολλο απαρτίζεται από 30 άρθρα και οι διατάξεις του κατηγοριοποιούνται σε τρεις ομάδες. Τα άρθρα 1 και 2 ορίζουν το καθ' ύλην και κατά τόπον πεδίο εφαρμογής του, τα άρθρα 3 έως 14 ορίζουν το εφαρμοστέο δίκαιο και τα άρθρα 15 έως 30 αφορούν γενικές και τελικές διατάξεις. Θα ακολουθήσει ανάλυση των βασικότερων διατάξεων του Πρωτοκόλλου:

Άρθρο 1 – Πεδίο εφαρμογής

Στο άρθρο 1 προσδιορίζεται το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου. Αναλυτικότερα, το Πρωτόκολλο καθορίζει το εφαρμοστέο δίκαιο σε οποιοσδήποτε υποχρεώσεις διατροφής που απορρέουν από οικογενειακές σχέσεις. Δεν δίδεται ορισμός της έννοιας των οικογενειακών σχέσεων, ωστόσο παρατίθενται ορισμένα παραδείγματα: συγγένεια, γάμος, αγχιστεία, σχέσεις γονέα-τέκνου. Το πεδίο εφαρμογής παρουσιάζεται ιδιαίτερα ευρύ, κάτι που επιβεβαιώνεται από την απουσία εξειδίκευσης αντικειμένου στον γενικό τίτλο («Πρωτόκολλο για το εφαρμοστέο Δίκαιο», χωρίς συγκεκριμένη αναφορά του αντικειμένου) και την απαγόρευση διατύπωσης επιφυλάξεων (άρθρο 27) που θα προσέφερε την δυνατότητα στα συμβαλλόμενα μέρη να περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής σε συγκεκριμένες υποχρεώσεις διατροφής αποκλείοντας παράλληλα κάποιες από αυτές.

Οι υποχρεώσεις διατροφής αντιμετωπίζονται ως μια αυτόνομη κατηγορία συνδέσεως, δηλαδή, το Πρωτόκολλο προσδιορίζει αποκλειστικά το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής και σε καμία περίπτωση δεν επιχειρεί να καθορίσει το δίκαιο που διέπει τις οικογενειακές σχέσεις από τις οποίες αυτές προκύπτουν. Η ύπαρξη και το κύρος των σχέσεων αυτών διέπεται από το εσωτερικό δίκαιο των συμβαλλόμενων κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των οικείων κανόνων συγκρούσεως ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του forum).

Σημαντική κατοχύρωση του Πρωτοκόλλου αποτελεί το γεγονός ότι εφαρμόζεται χωρίς διακρίσεις σε τέκνα γεννημένα εντός γάμου και εκτός γάμου (σε αντίθεση με τον Κανονισμό). Η αρχή της ισότητας των τέκνων γεννημένων εντός και εκτός γάμου είναι χαρακτηριστική στο οικογενειακό δίκαιο, για αυτό η ρητή αποτύπωσή της στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου είναι θεμελιώδης και συνάδει με την ευρύτερη στοχοθέτησή του περί ενίσχυσης της θέσης του δικαιούχου διατροφής. Περαιτέρω, σχετικά με την έλλειψη αναφοράς του άρθρου 1 σε σχέσεις καταχωρημένης συμβίωσης ανεξαρτήτως φύλου των μερών ή γάμου μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου, αυτή κρίνεται σκόπιμη. Δεδομένου ότι υπάρχουν κράτη που αρνούνται να τις αναγνωρίσουν στην έννομη τάξη τους, το Πρωτόκολλο αποφεύγει εσκεμμένα να λάβει θέση, ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να προσκρούει στη θεμελιώδη διχογνωμία μεταξύ των κρατών για αυτά τα ζητήματα. Έχει λοιπόν κατισχύσει η άποψη το ζήτημα να εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια[20] των κρατών, τα δικαστήρια των οποίων δεν κωλύονται να υπαγάγουν τις σχετικές διαφορές στο πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου. Βέβαια με αυτόν τον τρόπο δεν επιτυγχάνεται η επιδιωκόμενη ομοιομορφία στην εφαρμογή του δικαίου, αφού ορισμένα κράτη θα εφαρμόζουν το Πρωτόκολλο και άλλα όχι.

Στην παράγραφο 2 επιβεβαιώνεται ο κανόνας της αυτόνομης συνδέσεως των υποχρεώσεων διατροφής και διευκρινίζεται ότι οι αποφάσεις για τις υποχρεώσεις διατροφής που εκδίδονται και βασίζονται στο Πρωτόκολλο τελούν υπό την επιφύλαξη ύπαρξης μίας από τις οικογενειακές σχέσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1 (και οι οποίες αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του). Συμπερασματικά, από την απόφαση για την υποχρέωση διατροφής είναι αδύνατο να συναχθεί κάποιο τεκμήριο για την ύπαρξη και το κύρος οικογενειακής σχέσης από την οποία αυτή απορρέει.

Άρθρο 2 – Καθολική Εφαρμογή

Η παρούσα διάταξη διακηρύσσει την οικουμενική εφαρμογή και τον καθολικό χαρακτήρα του Πρωτοκόλλου. Συνεπώς, αυτό θα εφαρμοστεί ακόμα και αν το δίκαιο που ορίζεται από τις διατάξεις του ως εφαρμοστέο είναι δίκαιο μη συμβαλλόμενου κράτους (*erga omnes* ισχύς). Για παράδειγμα, εάν ο δικαιούχος διατροφής κατοικεί σε μη συμβαλλόμενο κράτος ή εάν οι διάδικοι έχουν ορίσει ως εφαρμοστέο στις υποχρεώσεις διατροφής δίκαιο μη συμβαλλόμενου κράτους, όταν η δημόσια αρχή επιληφθεί μίας αίτησης διατροφής που εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου και με βάση τις διατάξεις του εφαρμοστέο καλείται δίκαιο μη συμβαλλόμενου κράτους, το εν λόγω δίκαιο θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να εφαρμοστεί, παρά το γεγονός ότι η υπόθεση δεν εμφανίζει στενούς συνδέσμους (λόγω ιθαγένειας, κατοικίας ή άλλου συνδέσμου) με κάποιο από τα συμβαλλόμενα κράτη. Αυτό συνιστά ένα σημαίνον χαρακτηριστικό του Πρωτοκόλλου, ενισχυτικό της συνεκτικής ερμηνείας και εφαρμογής του με τον Κανονισμό 4/2009.

Άρθρο 3 – Γενικός κανόνας περί εφαρμοστέου δικαίου

Η διάταξη αποτυπώνει την αρχή της σύνδεσης των υποχρεώσεων διατροφής[21] με το δίκαιο του κράτους στο οποίο ο δικαιούχος έχει την συνήθη διαμονή του, ενώ χρησιμοποιείται και από τις προηγούμενες Συμβάσεις της Χάγης ως γενικός κανόνας συγκρούσεως που υποδεικνύει το διέπον τις υποχρεώσεις διατροφής δίκαιο. Το βασικό πλεονέκτημα από την χρήση του κανόνα αυτού είναι ότι επιτρέπει τον καθορισμό της ύπαρξης και του ποσού της διατροφής σε συνάρτηση με τις νομικές και πραγματικές συνθήκες του κοινωνικού περιβάλλοντος της χώρας στην οποία ζει και ασκεί πλήθος δραστηριοτήτων ο δικαιούχος.[22] Επομένως, προκύπτει ότι με τη συνήθη διαμονή του δικαιούχου ως βασικό συνδετικό στοιχείο εξυπηρετείται η ανάγκη διατήρησης εγγύτητας εφαρμοστέου δικαίου και συνθηκών διαβίωσης του δικαιούχου (αρχή της εγγύτητας). Επιπλέον, εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση δικαιούχων που ζουν στην ίδια χώρα, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, οπότε ένας αλλοδαπός υπήκοος δικαιούχος οφείλει να τυγχάνει, υπό τις ίδιες συνθήκες, της ίδιας ακριβώς μεταχείρισης με έναν δικαιούχο υπήκοο του κράτους στο οποίο κατοικεί, με απόλυτη μεταξύ τους απαγόρευση διακρίσεων (αρχή της ίσης μεταχείρισης ουσιαδώς όμοιων περιπτώσεων). Τέλος, επιτυγχάνονται σημαντικά πλεονεκτήματα από πρακτική άποψη απλότητας και αποτελεσματικότητας, ιδιαίτερα όταν ως εφαρμοστέο καλείται το δίκαιο της ίδιας της επιληφθείσας αρχής, καθώς και σημαντική εξοικονόμηση πόρων και χρόνου (αρχή της αποτελεσματικότητας).

Για την έννοια της συνήθους διαμονής, το Πρωτόκολλο δεν δίνει ακριβή ορισμό, υπονοώντας ότι η επιληφθείσα αρχή είναι αρμόδια να κρίνει εάν ο αιτών είναι πράγματι κάτοικος ενός κράτους. Οφείλει να αναζητήσει μια ομοιόμορφη και αυτόνομη ερμηνεία της έννοιας χωρίς εμμονή σε κριτήρια εσωτερικού δικαίου. Μάλιστα από την νομολογία του Δ.Ε.Ε. η συνήθης διαμονή έχει διαμορφωθεί ως «ο τόπος όπου το πρόσωπο έχει ορίσει με σταθερό χαρακτήρα το μόνιμο ή σύνηθες κέντρο των ενδιαφερόντων του, ενώ προκειμένου να καθορισθεί συνεκτιμώνται όλα τα πραγματικά συστατικά στοιχεία (π.χ. διάρκεια διαμονής, βαθμός γνώσης γλώσσας, κοινωνικές σχέσεις)». Πάντως απαραίτητη κρίνεται κάποια σταθερότητα, χωρίς να επαρκεί η απλή περιστασιακή παρουσία, λύση που ακολουθείται για λόγους αποτελεσματικότητας και διευκόλυνσης είσπραξης απαιτήσεων διατροφής σε διεθνές επίπεδο.

Στην παράγραφο 2 αποκρυσταλλώνεται ένας μεταβλητός χρονικός σύνδεσμος (το πρόβλημα των μεταβλητών χρονικών συνδέσμων -conflicts mobiles- είναι θεμελιώδες στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο).[23] Όταν ο δικαιούχος αλλάζει τόπο διαμονής, από την χρονική στιγμή της μεταβολής, καθίσταται εφαρμοστέο το δίκαιο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής. Η λύση που προκρίνεται στην αλλαγή συνδετικού παράγοντα είναι εύλογη και σύστοιχη με τους σκοπούς της Σύμβασης, καθώς μία τέτοια αλλαγή που συνιστά σημαντική μεταβολή των περιστάσεων, ακόμα και αν πραγματοποιείται προϊούσης της διαδικασίας, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στην απόφαση περί διατροφής. Η αλλαγή του εφαρμοστέου δικαίου ισχύει *ex nunc* από τον χρόνο της μεταβολής, έχει δηλαδή μελλοντική εφαρμογή και αξιώσεις που αντιστοιχούν σε περίοδο που προηγείται της αλλαγής εξακολουθούν να

διέπονται από το δίκαιο της προηγούμενης συνήθους διαμονής. Το αντίθετο (ex tunc εφαρμογή) θα οδηγούσε σε ανατροπή παγίως διαμορφωθείσών καταστάσεων προκαλώντας μεγάλη ανασφάλεια δικαίου.

Ένας σημαντικός περιορισμός στον γενικό κανόνα του άρθρου 3 είναι ότι η σύνδεση με τον τόπο διαμονής δεν εφαρμόζεται «αν το Πρωτόκολλο προβλέπει άλλως» και διαφορετικά προβλέπει στα άρθρα 4 έως 8, εφόσον η σύνδεση υπόκειται στις εξαιρέσεις που διατυπώνονται στα άρθρα αυτά.

Άρθρο 4 – Ειδικοί κανόνες υπέρ ορισμένων δικαιούχων διατροφής

Οι διατάξεις του άρθρου 4 θεσπίζουν εξαιρέσεις από την καταρχήν σύνδεση με τον τόπο της συνήθους διαμονής του δικαιούχου προβλέποντας ευνοϊκότερες ρυθμίσεις για τρεις περιοριστικά αναφερόμενες κατηγορίες δικαιούχων. Ο δικαιολογητικός λόγος είναι ότι, ορισμένες φορές, η εφαρμογή του δικαίου της συνήθους διαμονής θεωρείται ότι αντιβαίνει στα συμφέροντα αυτών των κατηγοριών δικαιούχων. Σκοπός του άρθρου είναι να απαριθμήσει τις κατηγορίες που επωφελούνται, κατά παρέκκλιση από τον γενικό κανόνα του άρθρου 3, από τα κριτήρια σύνδεσης που αναφέρονται στο άρθρο 4 και όχι να προσδιορίσει τις προϋποθέσεις για την χορήγηση διατροφής.[24] Συμπερασματικά διευκρινίζεται, ότι το εν λόγω κλιμακωτό σύστημα εφαρμογής συνδεδειγμένων παραγόντων δεν έχει εφαρμογή σε κατηγορίες δικαιούχων που δεν αναφέρονται στο άρθρο 4 (για τις οποίες και ισχύει ο γενικός σύνδεσμος της συνήθους διαμονής), αλλά αφορά μόνο συγκεκριμένα πρόσωπα και ειδικότερα:

i. τέκνα έναντι των γονέων τους.

ii. γονείς έναντι των τέκνων τους. Στην πρώτη περίπτωση, η σχέση γονέα-τέκνου κρίνεται επαρκές στοιχείο δικαιολογητικό της ευνοϊκής μεταχείρισης, ενώ στην δεύτερη, προτάθηκε η επέκταση της ευνοϊκής μεταχείρισης για αξιώσεις διατροφής που διατηρούν οι γονείς έναντι των τέκνων τους, με την αιτιολογία ότι και εκείνοι λόγω της γονεϊκής σχέσης την δικαιούνται.

iii. πρόσωπα ηλικίας κάτω των 21 ετών έναντι ατόμων που δεν είναι γονείς. Από την τρίτη περίπτωση εξαιρούνται ρητώς οι σχέσεις γονέα-τέκνου (διότι αυτές ρυθμίζονται από τις προαναφερθείσες 1 και 2 περιπτώσεις) και οι σχέσεις που απορρέουν από το άρθρο 5 (σχέσεις συζύγων, πρώην συζύγων). Στην ουσία περιλαμβάνονται αξιώσεις διατροφής που απορρέουν από σχέσεις σε πλάγια γραμμή (π.χ. από ανιψιό/ανιψιά) ή αγχιστεία (αξίωση από τέκνο προς τον/την σύζυγο του γονέα του), καθώς και αξίωση από εγγονό/εγγονή. Η μεταχείριση εδώ εξαρτάται από την ηλικία, η οποία μετά από μακροχρόνια διαμάχη ανάμεσα στα 18 και 21 έτη κατέληξε στα 21 και συνυφαίνεται με την τάση επιδίκασης διατροφής σε νέους που βρίσκονται στην ανώτατη εκπαίδευση.

Στις επόμενες παραγράφους συγκεκριμενοποιούνται τα πλεονεκτήματα που παρέχονται στους δικαιούχους της παραγράφου 1. Αναλυτικότερα, στην παράγραφο 2 προβλέπεται επικουρική σύνδεση με το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή (*lex fori*), εάν ο δικαιούχος δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο δυνάμει του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του. Η πρόβλεψη του επικουρικού συνδέσμου συνάδει με την αρχή *favor creditoris*, αφού ο δικαιούχος δύναται τελικά να εισπράξει διατροφή εάν αυτό προβλέπεται από το δίκαιο της επιληφθείσας αρχής. Περαιτέρω, οδηγούμαστε σε ταχύτερη λήψη αποφάσεων με χαμηλότερο κόστος, διότι η αρχή εφαρμόζει το δικό της δίκαιο για την επίλυση διαφορών. Επισημαίνεται, ότι η προσφυγή στην επικουρική σύνδεση γίνεται μόνο εάν το δίκαιο της συνήθους διαμονής δεν προβλέπει καθόλου γένεση υποχρεώσεων διατροφής δυνάμει σχετικής οικογενειακής σχέσης, ή εάν την προβλέπει καταρχήν, αλλά την εξαρτά από προϋπόθεση[25] που εν προκειμένω δεν πληρούται. Σε καμία περίπτωση δεν εφαρμόζεται εάν το δίκαιο της συνήθους διαμονής προβλέπει διατροφή, αλλά απλά χαμηλότερη, τότε ο δικαιούχος δεν μπορεί να προσφύγει στην *lex fori*, για να εξασφαλίσει μεγαλύτερη.

Στην παράγραφο 3 προβλέπεται ότι εφαρμόζεται το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, εάν ο δικαιούχος έχει προσφύγει ο ίδιος στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του, ή επικουρικά, εάν δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή, το δίκαιο της συνήθους διαμονής του δικαιούχου. Υπάρχει εδώ μία σημαντική αντιστροφή των κριτηρίων συνδέσεως,[26] εφόσον κύριο σύνδεσμο αποτελεί το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή και επικουρικό το δίκαιο του τόπου της συνήθους διαμονής. Η εφαρμογή του κριτηρίου της παραγράφου 3 τελεί υπό δύο προϋποθέσεις: πρώτον, η επιληφθείσα αρχή θα πρέπει να είναι η αρχή του κράτους στο οποίο έχει την συνήθη διαμονή του ο υπόχρεος και δεύτερον, η διαδικασία εκκινεί με πρωτοβουλία του ιδίου του δικαιούχου. Έτσι, ο δικαιούχος έχει την ευχέρεια να κινήσει την διαδικασία, είτε στην χώρα όπου αυτός κατοικεί, είτε στην χώρα όπου κατοικεί ο υπόχρεος απολαμβάνοντας ουσιαστικά ενός δικαιώματος έμμεσης επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου (που ωστόσο έχει κριθεί προνόμιο δικαιολογημένο για τους συγκεκριμένους δικαιούχους που αναφέρονται στο άρθρο).

Στην παράγραφο 4 καθορίζεται ένας δεύτερος επικουρικός σύνδεσμος, εάν ο δικαιούχος αδυνατεί να επιτύχει διατροφή με βάση το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του ή το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή: το δίκαιο της κοινής ιθαγένειας των διαδίκων. Γίνεται προσφυγή στην ιθαγένεια μόνο ως ύστατη λύση, γεγονός που καταδεικνύει τη μειωμένη πλέον σημασία του συνδέσμου. Για τον σύνδεσμο αυτό έχουν διατυπωθεί πολλές αντιρρήσεις, εκκινώντας από την παραδοχή ότι εισάγει μια διάκριση, καθώς τα οφέλη παρέχονται μόνο σε δικαιούχους που έχουν κοινή ιθαγένεια με τον υπόχρεο. Γενικά, στο οικογενειακό διεθνές δίκαιο παρατηρείται μία σταδιακή υποβάθμιση του κριτηρίου της ιθαγένειας και αντικατάστασής του από άλλους συνδέσμους. Αυτή η τάση αποκρυσταλλώνεται και στο Πρωτόκολλο, διότι ο σύνδεσμος της κοινής ιθαγένειας περιορίζεται μόνο στις κατηγορίες δικαιούχων που αναφέρονται στο άρθρο 4 (σε αντίθεση

με την Σύμβαση της Χάγης του 1973, όπου η ιθαγένεια ήταν γενικό κριτήριο), και υποβιβάζεται σε δεύτερο επικουρικό σύνδεσμο (ενώ στη Σύμβαση της Χάγης του 1973 ήταν πρώτος).

Άρθρο 5 – Ειδικός κανόνας όσον αφορά τους συζύγους και πρώην συζύγους

Το άρθρο 5 περιέχει έναν ειδικό κανόνα συνδέσεως, σε σχέση με τον γενικό του άρθρου 3, ο οποίος αφορά αποκλειστικά υποχρεώσεις διατροφής μεταξύ συζύγων, πρώην συζύγων, συζύγων των οποίων ο γάμος έχει ακυρωθεί, ή κηρυχθεί άκυρος. Συνιστά μια μορφή ρήτρας διαφυγής με εκτενές πεδίο εφαρμογής, αφού καλύπτει τόσο συζύγους όσο και πρώην συζύγους και εδράζεται στην ιδέα της εγγύτερης σύνδεσης. Για αυτές τις υποχρεώσεις υπερισχύει η εφαρμογή του δικαίου του κράτους της τελευταίας κοινής συνήθους διαμονής των συζύγων, εάν το εν λόγω δίκαιο εμφανίζει στενότερη σύνδεση με το γάμο σε σύγκριση με το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή του είναι η προηγούμενη αίτηση από έναν από τους συζύγους, η οποία διευκολύνει σημαντικά το έργο της επιληφθείσας αρχής μέσω των πληροφοριών που παρέχει ο αιτών. Η απαίτηση για προηγούμενη ένσταση ενός εκ των διαδίκων, προκειμένου να λειτουργήσει η ρήτρα διαφυγής, συνιστά μία πρωτότυπη λύση, αφού οι παραδοσιακές ρήτρες διαφυγής[27] σε κείμενα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου δεν εξαρτώνται από αίτημα.

Ratio του ειδικού κανόνα θεωρείται η παραδοχή ότι η εφαρμογή του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής δεν ενδείκνυται πάντοτε ως προσφορότερη για υποχρεώσεις διατροφής μεταξύ συζύγων. Ειδικότερα, η δυνατότητα να επηρεάζει ένας από τους συζύγους την ύπαρξη και την έκταση της υποχρέωσης διατροφής μέσω μονομερούς μεταβολής του τόπου διαμονής, ενδέχεται να επιφέρει αποτέλεσμα αντίθετο προς την δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των συζύγων και να καθιστά ακατάλληλη την εφαρμογή του δικαίου του τόπου της συνήθους διαμονής. Για παράδειγμα, εάν δύο σύζυγοι έχουν διανύσει το σύνολο του έγγαμου βίου τους στην χώρα Α, πάρουν διαζύγιο και ο δικαιούχος διατροφής μετακομίσει στην χώρα Β, όπου το δίκαιο είναι ευνοϊκότερο για την επιδίωξη των αξιώσεων διατροφής, θεωρητικά με βάση την διάταξη του άρθρου 3 μπορεί να κληθεί σε εφαρμογή το δίκαιο της χώρας Β. Ωστόσο, η λύση αυτή δεν προκρίνεται για την συγκεκριμένη περίπτωση, διότι δεν παρουσιάζει κανένα σύνδεσμο με το δίκαιο του κράτους όπου έλαβε χώρα η έγγαμη συμβίωση και για αυτό κρίνεται σκόπιμη η αναζήτηση άλλων στενότερων με το γάμο συνδέσμων. Σε αυτό το πλαίσιο αναζήτησης ισορροπίας μεταξύ της μέριμνας για προστασία του δικαιούχου και εφαρμογής του δικαίου του κράτους με το οποίο ο γάμος εμφανίζει ουσιαστική σύνδεση, επικράτησε ως καταλληλότερη η σύνδεση με την τελευταία κοινή συνήθη διαμονή. Για να υπάρχει, αρκεί οι σύζυγοι να έχουν κατοικήσει κατά τον ίδιο χρόνο σε ένα συγκεκριμένο κράτος κατά τη διάρκεια του γάμου. Η ίδια δεν αποτελεί πραγματικό και αδιαμφισβήτητο τεκμήριο, αλλά μία απλή ένδειξη,[28] που αντικατοπτρίζει την πεποίθηση της διπλωματικής συνόδου ότι αυτός ο σύνδεσμος συμμορφώνεται καλύτερα με την ανάγκη της ουσιαστικής συνδέσεως και χρονικής συνάφειας.

Αντίθετα από το Πρωτόκολλο, η Σύμβαση της Χάγης του 1973 προέβλεπε ειδικό κανόνα σύνδεσης των υποχρεώσεων διατροφής μεταξύ διαζευγμένων συζύγων με το δίκαιο που εφαρμόζεται επί του διαζυγίου, έναν αμετάβλητο συν τω χρόνω σύνδεσμο, ο οποίος είναι πιθανό κατά την στιγμή επιδίκασης της διατροφής να μην εμφανίζει καμία συνάφεια με την κατάσταση των συζύγων. Πάντως το δικαστήριο, με βάση το Πρωτόκολλο, κατόπιν αιτήματος θα διακριβώσει, εάν ο γάμος εμφανίζει εγγύτερες συνδέσεις με άλλο δίκαιο, πέραν αυτού της τελευταίας κοινής διαμονής, και για τον σκοπό αυτό θα συνεκτιμήσει τις συνδέσεις του γάμου με όλες τις τυχόν εμπλεκόμενες χώρες (π.χ. τόπος τέλεσης γάμου, κατοικία κατά την διάρκεια του γάμου, τόπος διαζυγίου).

Εν κατακλείδι, για τις υποχρεώσεις διατροφής μεταξύ συζύγων δεν εφαρμόζεται το άρθρο 4 ποτέ, διότι οι σύζυγοι δεν περιλαμβάνονται στις συγκεκριμένες κατηγορίες δικαιούχων της παραγράφου 1 του άρθρου 4. Καταρχήν για τους συζύγους η σύνδεση με την συνήθη διαμονή του δικαιούχου (άρθρο 3) εξακολουθεί να εφαρμόζεται ως γενικός κανόνας. Μπορεί όμως να εξαιρεθεί η εφαρμογή της με αίτημα διαδίκου, εάν ο γάμος εμφανίζει στενότερες συνδέσεις με άλλο κράτος, ειδικότερα το κράτος της τελευταίας κοινής συνήθους διαμονής (άρθρο 5).

Άρθρο 7 και 8 – Επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου

Τα άρθρα 7 και 8 παρέχουν στους διαδίκους την ελευθερία επιλογής του δικαίου που διέπει τις υποχρεώσεις διατροφής (private autonomy) μέσα από την αναγνώριση της δυνατότητας σύναψης συμφωνιών περί του εφαρμοστέου δικαίου. Οι συμφωνίες μεταξύ των διαδίκων προσφέρουν νομική ασφάλεια και εγγυώνται την εφαρμογή του δικαίου που αναπτύσσει, κατά τους διαδίκους, στενότερη σύνδεση με την υπόθεση. Δηλαδή, τα δύο άρθρα επιτρέπουν στους εμπλεκόμενους υπό διαφορετικές προϋποθέσεις και με διαφορετικά το καθένα αποτελέσματα να καθορίζουν το εφαρμοστέο στη διατροφή δίκαιο. Η αποδοχή αυτής της δυνατότητας είναι η βασικότερη καινοτομία που εισήγαγε το Πρωτόκολλο σε σχέση με τις προηγούμενες Συμβάσεις. Πρέπει να τονιστεί ότι η ιδιωτική ελευθερία δεν είναι απεριόριστη,^[29] αλλά υπόκειται σε περιορισμούς, που αποσκοπούν στην προστασία των διαδίκων από κινδύνους κατάχρησης. Η αυτονομία εκδηλώνεται σε δύο μορφές: το άρθρο 7 (επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου για τις ανάγκες μίας συγκεκριμένης διαδικασίας) και το άρθρο 8 (επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου ανά πάσα στιγμή).

Άρθρο 7 – Καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου για τις ανάγκες συγκεκριμένης διαδικασίας

Η διάταξη επιτρέπει στους διαδίκους να ορίσουν ότι μία υποχρέωση διατροφής διέπεται από το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή για τις ανάγκες συγκεκριμένης διαδικασίας (μίας διαδικασίας που επίκειται^[30] για την επίλυση ήδη υπάρχουσας διαφοράς). Πρόκειται για διαδικαστική συμφωνία περί το εφαρμοστέο δίκαιο που θα ακολουθήσει η αρχή που επιλαμβάνεται της υπόθεσης παράγοντας αποτελέσματα μόνο ως προς την συγκεκριμένη διαδικασία για την οποία πραγματοποιήθηκε η επιλογή. Σε περίπτωση που προβληθεί νέα αξίωση ή υποβληθεί αίτηση τροποποίησης, η επιλογή του δικαίου που πραγματοποιήθηκε

σε προγενέστερο στάδιο δεν ασκεί επιρροή. Το βασικό πλεονέκτημα με την εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή είναι η απλούστευση της διαδικασίας. Η παράγραφος 2 αναφέρει τις τυπικές απαιτήσεις για την κατάρτιση της συμφωνίας: να είναι γραπτή και να διευκρινίζει με σαφήνεια το αντικείμενό της. Δεν αρκεί η αόριστη αναφορά ότι εφαρμόζεται το δίκαιο του forum, αλλά θα πρέπει να συγκεκριμενοποιηθεί από τους διαδίκους ποιο είναι αυτό το forum.

Άρθρο 8 – Καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου

Οι διάδικοι με τη διάταξη του άρθρου 8 μπορούν να επιλέξουν το εφαρμοστέο δίκαιο ανά πάσα στιγμή, ακόμα και προτού ανακύψει η σχετική διαφορά, αυτή δε η εκ των προτέρων γνώση του εφαρμοστέου δικαίου εξασφαλίζει βεβαιότητα και ασφάλεια.[31] Οι δυνατότητες των διαδίκων για την επιλογή δικαίου απαριθμούνται εξαντλητικά στην παράγραφο 1 του άρθρου 8. Η επιλογή δεν πραγματοποιείται για τις ανάγκες μίας συγκεκριμένης διαδικασίας, αλλά από τη χρονική στιγμή επιλογής από τους διαδίκους έως τη στιγμή που θα επιθυμήσουν να τροποποιήσουν ή να ακυρώσουν τη συμφωνία ισχύει και διέπει τις υποχρεώσεις διατροφής το δίκαιο που ρητώς καθόρισαν.

Στην περίπτωση της ιθαγένειας και της συνήθους διαμονής[32] (περίπτωση α «ιθαγένεια ενός από τους διαδίκους» και β «συνήθης διαμονή ενός από τους διαδίκους»), αυτές αποκρυσταλλώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Κρίσιμος χρόνος θεωρείται ο χρόνος καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου, θέση που συνεπάγεται σταθερότητα και προβλεψιμότητα παρά τις τυχόν μεταγενέστερες μεταβολές στην προσωπική κατάσταση των διαδίκων και ανεξάρτητα από την αρχή που θα επιληφθεί της διαφοράς. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι οποιαδήποτε μεταβολή της συνήθους διαμονής ή ιθαγένειας του διαδίκου δεν επιφέρει και αλλαγή εφαρμοστέου δικαίου. Πάντως διευκρινίζεται ότι δεν είναι έγκυρη η επιλογή δικαίου κράτους του οποίου κανένας από τους διαδίκους δεν είναι υπήκοος ή κάτοικος κατά τον χρόνο του καθορισμού δικαίου, οπότε τυχόν μεταγενέστερη απόκτηση ιθαγένειας ή διαμονής στο επιλεγθέν κράτος δεν ασκεί επιρροή και η επιλογή εξακολουθεί να θεωρείται άκυρη.

Οι περιπτώσεις γ «εφαρμοστέο στις περιουσιακές σχέσεις δίκαιο» και δ «εφαρμοστέο στο διαζύγιο ή το δικαστικό χωρισμό δίκαιο» της παραγράφου 1 αφορούν αποκλειστικά συζύγους ή πρώην συζύγους και κανέναν άλλο δικαιούχο. Η επιλογή ως εφαρμοστέου δικαίου αυτού που εφαρμόζεται στις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων,[33] στο διαζύγιο ή στο δικαστικό χωρισμό ή του πράγματι εφαρμοζόμενου σε αυτές αποβαίνει ιδιαίτερα χρήσιμη στις μεταξύ των συζύγων σχέσεις, όταν συνάπτουν συμφωνία πριν ή κατά τη διάρκεια του γάμου με αντικείμενο τις υποχρεώσεις διατροφής. Το εφαρμοστέο δίκαιο καθορίζεται εκ των προτέρων, έτσι αποφεύγονται μεταγενέστερες ενστάσεις σχετικά με την εγκυρότητα της συμφωνίας σε περίπτωση αλλαγής της συνήθους διαμονής των συζύγων. Το σύστημα αυτό έχει επικριθεί ως εξαιρετικά πολύπλοκο, ενώ αμφισβητείται η αποτελεσματικότητά του, διότι η εγκυρότητα της επιλογής δικαίου για τις υποχρεώσεις

διατροφής εξαρτάται από την εγκυρότητα επιλογής δικαίου που διέπει τις περιουσιακές σχέσεις, ζήτημα το οποίο δεν ρυθμίζεται από το Πρωτόκολλο, αλλά καθορίζεται από τους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του forum. Αν λοιπόν οι κανόνες σύγκρουσης του forum που διέπουν το εφαρμοστέο δίκαιο στις περιουσιακές σχέσεις δεν επιτρέπουν την επιλογή του συγκεκριμένου εφαρμοστέου δικαίου στα ζητήματα αυτά, η επιλογή είναι ανίσχυρη και η ακυρότητα της συνεπάγεται και ακυρότητα επιλογής εφαρμοστέου δικαίου στις υποχρεώσεις διατροφής. Το πλεονέκτημα από την άλλη του συστήματος είναι ότι επιτυγχάνει την ενιαία αντιμετώπιση ζητημάτων διατροφής, διαζυγίου και συζυγικής περιουσίας που λειτουργικά σχετίζονται μεταξύ τους (interrelated).

Η παράγραφος 2 απαιτεί γραπτή κατάρτιση και υπογραφή της συμφωνίας για λόγους αποδεικτικής ευχέρειας και προστασίας από μία απερίσκεπτη επιλογή, λόγω της σοβαρότητας της έγγραφης δηλώσεως. Στην παράγραφο 3 αποκλείονται ορισμένοι δικαιούχοι από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου, ειδικότερα οι ανήλικοι[34] και οι ενήλικοι που λόγω αλλοίωσης ή ανεπάρκειας προσωπικών ικανοτήτων είναι ευάλωτοι και δεν είναι σε θέση να υπερασπιστούν τα συμφέροντα τους. Δικαιολογητικός της εξαίρεσης λόγος είναι η αποφυγή του κινδύνου καταχρήσεων, ενώ οι ανήλικοι συχνά εκπροσωπούνται από γονέα και υπάρχει δυνητικός κίνδυνος σύγκρουσης συμφερόντων γονέα-τέκνου. Στις παραγράφους 4 και 5 εισάγονται περιορισμοί στα αποτελέσματα της επιλογής που θεωρούνται αναγκαίοι, δεδομένου ότι η επιλογή ενός δικαίου μπορεί να αποστερήσει ή να περιορίσει το δικαίωμα διατροφής του δικαιούχου. Για αυτό, το ζήτημα της δυνατότητας και των όρων παραίτησης του δικαιούχου από την αξίωσή του ρυθμίζεται από το εσωτερικό δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του ίδιου κατά το χρόνο καθορισμού (και όχι από το επιλεγθέν δίκαιο), για να μην υποχρεωθεί ο δικαιούχος μέσω μίας στερούμενης προστασίας νομοθεσίας να παραιτηθεί. Η παράγραφος 5 παρέχει διαπλαστική εξουσία στο δικαστή να ακυρώσει την επιλογή των διαδίκων, εάν κατά την εκτίμηση του συνεπάγεται άνισα ή παράλογα αποτελέσματα. Λόγος για την χορήγηση αυτής της ρήτρας διαφυγής είναι η ορθή απονομή δικαιοσύνης, αν και έχουν διατυπωθεί αντιρρήσεις για την άνευ περιορισμών εξουσία του δικαστηρίου να αντιπαρέρχεται τα συμφωνηθέντα μεταξύ των διαδίκων.

Ανακεφαλαιώνοντας, οι διαφορές μεταξύ των άρθρων 7 και 8 του Πρωτοκόλλου είναι:

- το εφαρμοστέο δίκαιο που για το άρθρο 7 είναι το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, ενώ για το άρθρο 8 οι τέσσερις δυνατότητες επιλογής της παραγράφου 1,
- το χρονικό εύρος της επιλογής που για το άρθρο 7 είναι για μία συγκεκριμένη ήδη υπάρχουσα διαδικασία, ενώ για το άρθρο 8 η επιλογή γίνεται ανά πάσα στιγμή, ακόμα και προτού ανακύψει η διαφορά και ισχύει μέχρι να τροποποιηθεί από τους διαδίκους και
- το άρθρο 8 αποκλείει ορισμένους ευάλωτους δικαιούχους (ανήλικοι), ενώ το άρθρο 7 όχι.

Μέρος Τρίτο: Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας, αναγνώρισης κι εκτέλεσης αποφάσεων σε υποθέσεις διατροφής

Τα ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας, αναγνώρισης κι εκτέλεσης αποφάσεων σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής ρυθμίζονται στο πλαίσιο του ενωσιακού ιδιωτικού διεθνούς δικαίου κατά βάση από τον Κανονισμό 4/2009 (εφεξής ο Κανονισμός). Ο Κανονισμός τέθηκε σε ισχύ στις 18 Ιουνίου του 2011 και ρυθμίζει, πέραν των ζητημάτων που αναλύονται σε αυτό το σκέλος της μελέτης, και ζητήματα εφαρμοστέου δικαίου δια του άρθρου 15 (για τα οποία βλ. το προηγούμενο σκέλος). Εισαγωγικά, αξίζει να σημειωθεί η περιπλοκότητα του θεσπιζόμενου καθεστώτος, ιδίως ως προς το ιδιότυπο διττό σύστημα αναγνώρισης κι εκτέλεσης αποφάσεων, αλλά και η διαφαινόμενη προσδοκία οικουμενικότερης κανονιστικής εμβέλειας των διατάξεων του δευτερογενούς δικαίου της Ένωσης, μη επιτρέποντας την απομάκρυνση της διαφοράς από τη ρυθμιστική εμβέλεια της ενωσιακής έννομης τάξης, όσον αφορά ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας.[35] Επιπροσθέτως, σημειούται ότι ο Κανονισμός αποτελεί την πρώτη ενωσιακή πράξη μετά την προσχώρηση της Ε.Ε. στη Συνδιάσκεψη της Χάγης και προβλέπει ρητά συντονισμό με τις εργασίες της.[36] Ακολούθως, θα γίνει ανάλυση του συστήματος διεθνούς δικαιοδοσίας που εισήγαγε ο Κανονισμός, θα αναλυθούν τα χαρακτηριστικά του αντίστοιχου συστήματος αναγνώρισης κι εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων και, τέλος, θα παρατεθούν καταληκτικές σκέψεις.

A. Το σύστημα διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο του Κανονισμού 4/2009[37]

I. Εισαγωγικά

Το σύστημα διεθνούς δικαιοδοσίας που θεσπίζει ο Κανονισμός καταλαμβάνει το 2ο κεφάλαιο αυτού και διαπλέκεται στο πλαίσιο 12 άρθρων (συγκεκριμένα πρόκειται για τα άρθρα 3 - 14). Όπως έχει ήδη λεχθεί, πρόκειται για ένα εξαντλητικό σύστημα με προσδοκίες οικουμενικότητας, το οποίο δεν αφήνει χώρο για εφαρμογή εθνικών διατάξεων. Συνεπεία αυτού, το σπονδυλωτό σύστημα κατάφασης διεθνούς δικαιοδοσίας που διαπλέκεται από τα άρθρα 3 - 7 αρχίζει από τις «γενικές διατάξεις», στο άρθρο 3, για να καταλήξει σε θέσπιση *forum necessitatis* με το άρθρο 7. Το συγκεκριμένο σύστημα στοχεύει στην απλοποίηση των μηχανισμών για την επίτευξη διατροφής σε διασυννοριακές σχέσεις, ακριβώς δια της σπονδυλωτής δομής των δικαιοδοτικών βάσεων. Ωστόσο, είναι προφανές πως, τόσο η πολυπλοκότητα των πηγών δικαίου (στο μέτρο που ο Κανονισμός αναπτύσσει περίπλοκη διαλεκτική με άλλα συμβατικά κείμενα, όπως π.χ. η προαναφερθείσα Σύμβαση της Χάγης του 2007), όσο και η ακαμψία του συστήματος (που δεν αφήνει χώρο εφαρμογής σε εθνικές διατάξεις ή στο *forum non conveniens*), γεννούν ζητήματα που χρήζουν θεωρητικής και πρακτικής αντιμετώπισης. Τέλος, αναφοράς χρήζει, ήδη απ' αυτό το σημείο, η επιβαλλόμενη αυτόνομη ερμηνεία των διατάξεων του Κανονισμού, με γνώμονα τους εσωτερικούς του σκοπούς (όπως προκύπτουν μεταξύ άλλων κι από το προοίμιο) και τη συστηματική του.

II. Γενικές διατάξεις θεμελίωσης διεθνούς δικαιοδοσίας κατά το άρθρο 3 του Κανονισμού 4/2009

Το άρθρο 3, με τα στοιχεία α' και β', καθιερώνει γενική δικαιοδοσία του δικαστηρίου κράτους μέλους όπου έχει τη συνήθη διαμονή του είτε ο υπόχρεος, είτε ο δικαιούχος της διατροφής, κατ' επιλογή του δικαιούχου. Βλέπουμε εδώ να διαφαίνονται δύο δικαιοπολιτικές επιλογές του ενωσιακού νομοθέτη οι οποίες χρήζουν σύντομης ανάλυσης: αφενός η επιβεβαίωση της ευρύτερης τάσης προτίμησης της συνήθους διαμονής ως συνδεδεμένου στοιχείου στις διαφορές οικογενειακού διεθνούς δικαίου[38] κι αφετέρου η υιοθέτηση της αρχής *favor creditoris*.

Για την πρώτη διαπίστωση πρέπει να ειπωθεί πως η συνήθης διαμονή παρέχει μεγαλύτερη ευελιξία σε σχέση με την έννοια της κατοικίας, με συνέπεια να κρίνεται συνεπέστερη με την ανάγκη εγγύτητας του *forum* με τη διαφορά, στο πλαίσιο της σημερινής ζωής που βρίθει διασυννοριακών μετακινήσεων. Για τη διαφύλαξη αυτής της ευελιξίας δε δίνεται ορισμός της συνήθους διαμονής από τον Κανονισμό, με τα κριτήρια κατάφασής της να αρθρώνονται περιπτωσιολογικά από το Δ.Ε.Ε. (ενδεικτικά αναφέρονται η διάρκεια και η συνέχεια παραμονής του προσώπου στο κράτος μέλος). Φυσικά, αυτή η ευελιξία μπορεί να ιδωθεί κι αντιστρόφως, ως παράγων ανασφάλειας δικαίου. Μια τέτοια κριτική πρέπει καταρχήν να αποκρουστεί, εν όψει τόσο της συνεχούς (και σχετικά συνεπούς) οριοθέτησης της έννοιας από θεωρία και νομολογία, αλλά κι εν όψει της πραγματολογικής ανάγκης υιοθέτησης χαλαρότερων συνδεδετικών στοιχείων, όσο ακριβώς η σύνδεση των φυσικών προσώπων με ένα συγκεκριμένο τόπο τείνει να γίνεται χαλαρότερη.

Για τη δεύτερη διαπίστωση, είναι προφανές πως ο ενωσιακός νομοθέτης θέλησε να δώσει ένα δικονομικό πλεονέκτημα στο δικαιούχο διατροφής εν όψει του γεγονότος ότι αυτός αποτελεί το αδύναμο μέρος μιας *de facto* άνισης σχέσης. Το πλεονέκτημα αυτό είναι ότι πρακτικά ο ισχυρός υπόχρεος δεν ενάγεται στον τόπο συνήθους διαμονής του, εκτός αν αυτό θελήσει ο δικαιούχος. Η ιδιότητα του δικαιούχου ως «αδύναμου μέρους», η οποία είναι η πρωταρχική βάση υιοθέτησης της αρχής *favor creditoris*, καίτοι δικαιοπολιτική επιλογή, δεν έχει μείνει δίχως θεμελίωση στο θετό δίκαιο. Προκύπτει ήδη από την αυτόνομη ερμηνεία της έννοιας της διατροφής, κατά την οποία λαμβάνονται υπ' όψιν οι πόροι και οι ανάγκες των μερών. Ο σκοπός των ρυθμίσεων δεν είναι διανεμητικός, αλλά υποστηρικτικός, καθιστώντας το δικαιούχο *a priori* αδύναμο μέρος.

Πέραν των ήδη αναλυθέντων, το άρθρο 3, με τα στοιχεία γ' και δ', θεμελιώνει διεθνή δικαιοδοσία για διαφορά σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής και υπέρ του δικαστηρίου που απολαμβάνει ήδη τέτοιας για την εκδίκαση αγωγής σχετικά με την προσωπική κατάσταση (στοιχείο γ') ή τη γονική μέριμνα (στοιχείο δ'), εάν η αίτηση διατροφής είναι παρεπόμενη της αγωγής αυτής. Στόχος εδώ είναι η συνεκδίκαση συναφών υποθέσεων για λόγους εξοικονόμησης χρόνου και δαπανών, αλλά και για τη συγκέντρωση της νομικής τεχνογνωσίας ενός πραγματικού σε ένα συγκεκριμένο *forum*.

Για την πληρέστερη κατανόηση των ζητημάτων που δύνανται να ανακύψουν στο πλαίσιο του άρθρου 3, θα παρουσιαστούν οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-400/13 & C-408/13, αναφορικά με την έννοια της συνήθους διαμονής, κατά τα στοιχεία α' και β' του άρθρου, αλλά και η υπόθεση C-184/14, σχετικά με τη διαζευκτική διαλεκτική που δύναται να αναπτυχθεί μεταξύ των στοιχείων γ' και δ' του άρθρου.

Στις υποθέσεις C-400/13 & C-408/13 ζήτημα ανέκυψε εν όψει της θέσπισης εφαρμοστικού του Κανονισμού νόμου από τη Γερμανία, πρακτική συνήθης στο συγκεκριμένο κράτος, καίτοι οι Κανονισμοί είναι κείμενα αμέσου εφαρμογής κατά το ενωσιακό δίκαιο.[39] Συγκεκριμένα, ο Κανονισμός 4/2009 τέθηκε σε εφαρμογή στη Γερμανία με το νόμο της 23.5.2011, σχετικά με την είσπραξη απαιτήσεων διατροφής στο πλαίσιο των σχέσεων με τα άλλα κράτη (Auslandsunterhaltsgesetz – AUG). Το άρθρο 28, παράγραφος 1, εδ. 1 του νόμου αυτού προβλέπει ότι, όταν ένας διάδικος δεν έχει τη συνήθη διαμονή του στην εθνική επικράτεια, το Amtsgericht της έδρας του Oberlandesgericht στην περιφέρεια του οποίου έχει τη συνήθη διαμονή του ο εναγόμενος ή ο δικαιούχος της διατροφής είναι αποκλειστικώς αρμόδιο να δικάσει τις αγωγές σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής στις περιπτώσεις του άρθρου 3, στοιχεία α' και β' του Κανονισμού.

Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης διάταξης ήταν, στα εξεταζόμενα πραγματικά, υποθέσεις με δικαιούχους με συνήθη διαμονή στο Mettman και το Kehl να παραπεμφθούν στα Amtsgericht του Düsseldorf και της Karlsruhe αντιστοίχως, δηλαδή στα ομοιόβαθμα δικαστήρια του τόπου όπου εδρεύει το Εφετείο στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται η συνήθης διαμονή των δικαιούχων. Τόσο το Amtsgericht Düsseldorf όσο και το Amtsgericht Karlsruhe έστειλαν προδικαστικά ερωτήματα στο Δ.Ε.Ε. σχετικά με τη συμβατότητα της εθνικής διάταξης με τον Κανονισμό.

Το ζήτημα το οποίο ετέθη ήταν αν η συγκέντρωση αρμοδιοτήτων (κι άρα τεχνογνωσίας) την οποία επεδίωκε η εθνική διάταξη, με στόχο την αντιμετώπιση ιδιαίτερα περίπλοκων περιπτώσεων (σημείο 42 της απόφασης) με τρόπο αποτελεσματικό για τα συμφέροντα των διαδίκων (σημείο 45) αποτελούσε επαρκή λόγο απομάκρυνσης της διαφοράς από τη stricto sensu συνήθη διαμονή του δικαιούχου (στις υποθέσεις αυτές από το Mettman και το Kehl). Το Δ.Ε.Ε., με κριτήριο την προηγούμενη νομολογία του σχετικά με τη συνήθη διαμονή στο πλαίσιο άλλων κειμένων (σημείο 33), την αρχή της αυτόνομης ερμηνείας (σημείο 24), αλλά και το γεγονός ότι η αρχή favor creditoris διέπει τον Κανονισμό (σημείο 28 απόφασης και σημείο 49 Προτάσεων Γενικού Εισαγγελέα) αποφάνθηκε ότι:

«Το άρθρο 3, στοιχείο β', του Κανονισμού (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία θεσπίζει συγκέντρωση των δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων επί θεμάτων διασυνοριακής διατροφής υπέρ πρωτοβαθμίου δικαστηρίου το οποίο είναι αρμόδιο για την περιφέρεια της

έδρας του εφετείου, εκτός αν ο κανόνας αυτός συντελεί στην υλοποίηση του σκοπού της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και προστατεύει το συμφέρον των δικαιούχων διατροφής, ευνοώντας συγχρόνως την αποτελεσματική είσπραξη των αξιώσεων αυτών, πράγμα το οποίο πάντως οφείλουν να ελέγξουν τα αιτούντα δικαστήρια».[40]

Στην υπόθεση C-184/14 αντιμετωπίστηκε από το Δ.Ε.Ε. το ζήτημα αν το αίτημα διατροφής των τέκνων μπορεί, δυνάμει των στοιχείων γ' και δ' του άρθρου 3 του Κανονισμού να θεωρηθεί παρεπόμενο τόσο αγωγής για την προσωπική κατάσταση των γονέων (για την οποία διεθνή δικαιοδοσία είχαν τα ιταλικά δικαστήρια) όσο και αγωγής για τη γονική μέριμνα (για την οποία διεθνή δικαιοδοσία είχαν τα αγγλικά δικαστήρια) ή αν τα δύο στοιχεία ανέπτυσαν διαζευκτική σχέση, με αποτέλεσμα η διεθνής δικαιοδοσία του ενός να αποκλείει αναγκαστικά το άλλο. Δοθείσης της τάσης των αγγλικών δικαστηρίων να επιδικάζουν μεγάλες διατροφές, μη διακρίνοντας την (υποστηρικτικού σκοπού) αγωγή διατροφής από άλλες, διανεμητικού σκοπού, αξιώσεις,[41] ήταν προς το συμφέρον του υπόχρεου η διατροφή των τέκνων να επιδικαστεί από τα ιταλικά δικαστήρια ως παρεπόμενη της αγωγής δικαστικού χωρισμού. Μάλιστα αυτός, ενώπιον του Ιταλικού Ακυρωτικού, υποστήριξε πως οι αξιώσεις διατροφής των τέκνων ήταν «φυσιολογικά συνδεδεμένες με την απόφαση χωρισμού». Επιπλέον, υποστήριξε πως μια τέτοια λύση θα εξυπηρετούσε και την οικονομία της δίκης.

Στην απόφαση του Δ.Ε.Ε. σημειώθηκε η ανάγκη να λαμβάνεται υπόψη το συμφέρον του τέκνου κατά την ερμηνεία των διατάξεων διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 3, στοιχεία γ' και δ' του Κανονισμού 4/2009, καθώς η εφαρμογή του Κανονισμού 4/2009 θα πρέπει να είναι σύμφωνη με το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση τον τελευταίο, σε όλες τις πράξεις που αφορούν σε παιδιά, πρωταρχικής σημασίας κρίνεται το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού (σημείο 46). Δεχόμενο αυτό το μάλλον συνεπειοκρατικό κριτήριο, το Δ.Ε.Ε. αποφάνθηκε ότι:

«Το άρθρο 3, στοιχεία γ' και δ', του κανονισμού (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, έχει την έννοια ότι σε περίπτωση κατά την οποία δικαστήριο κράτους μέλους επιλαμβάνεται αγωγής για δικαστικό χωρισμό ή ρήξη του συζυγικού δεσμού μεταξύ των γονέων ανήλικου τέκνου και δικαστήριο άλλου κράτους μέλους επιλαμβάνεται αγωγής για τη γονική μέριμνα όσον αφορά το ίδιο τέκνο, ενδεχόμενο αίτημα περί υποχρεώσεως διατροφής του συγκεκριμένου τέκνου είναι παρεπόμενο αποκλειστικώς και μόνον της αγωγής που αφορά τη γονική μέριμνα, κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου 3, στοιχείο δ'».[42]

III. Ρητή και σιωπηρή παρέκταση αρμοδιότητας στο πλαίσιο του Κανονισμού 4/2009: τα άρθρα 4 και 5

Το άρθρο 4 του Κανονισμού εκφράζει την αρχή αυτονομίας των μερών[43] και παρέχει στους διαδίκους τη δυνατότητα κατάρτισης συμφωνίας παρέκτασης της δικαιοδοσίας σε υποθέσεις διατροφής που δεν προορίζεται για τέκνα κάτω των 18 ετών. Ο συγκεκριμένος περιορισμός, που αποτελεί καινοτομία του Κανονισμού, δικαιολογείται αφού δεν είναι απίθανο οι γονείς τέκνου να έρθουν σε συμφωνία υπέρ της δικαιοδοσίας δικαστηρίου το οποίο τείνει να επιδικάζει μικρότερου ύψους διατροφές, αποψιλώνοντας έτσι τα δικαιώματα του τέκνου προς εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων. Ζήτημα, τέλος, μπορεί να τεθεί σχετικά με το αν συμπαρασύρεται σε ακυρότητα τυχόν έτερο σκέλος συμφωνίας που αφορά τη θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας για διατροφή συζύγου. Απάντηση που να υπερίσταται περιπτωσιολογίας δεν είναι δυνατόν να δοθεί, ωστόσο μάλλον ορθό φαίνεται να διασωθεί το κύρος του σκέλους της συμφωνίας που δεν αφορά το τέκνο, κατά το μέτρο που δε θίγονται τα συμφέροντα αυτού (π.χ. με τυχόν νομιμοποίηση του δικαστηρίου που προβλεπόταν στο άκυρο σκέλος της συμφωνίας κατόπιν αναντίλεκτης παράστασής του).[44]

Περαιτέρω περιορισμοί στη δυνατότητα επιλογής των διαδίκων μερών τίθενται από το ίδιο το άρθρο σε επίπεδο ενδεχόμενων συνδετικών βάσεων, οι οποίες απαριθμούνται αποκλειστικά. Ειδικότερα, οι διάδικοι μπορούν να επιλέξουν μεταξύ των *forum* συνήθους διαμονής ή ιθαγένειας ενός εξ αυτών καθώς επίσης και της, επί ένα τουλάχιστον έτος, κοινής συνήθους διαμονής των νυν ή πρώην συζύγων. Στην τελευταία περίπτωση, όπου επιδικάζεται διατροφή μεταξύ τέως ή νυν συζύγων, δύναται να επιλεγεί και το δικαστήριο που έχει αρμοδιότητα επί γαμικών διαφορών. Επιπλέον, απαιτείται η συμφωνία να έχει γραπτό τύπο. Η έννοια του γραπτού ερμηνεύεται αυτόνομα, και συνεπώς δεν απαιτείται υπογραφή για την κατάφαση αυτής, ανεξαρτήτως αν κάτι τέτοιο απαιτείται από εθνικές διατάξεις. Τυχόν υπογραφή έχει αποδεικτική μόνον ισχύ.[45]

Το άρθρο 5 εισάγει τη δυνατότητα σιωπηρής παρέκτασης, υπό την αίρεση της αναντίλεκτης παράστασης του εναγομένου ενώπιον του επιληφθέντος δικαστηρίου, το οποίο μπορεί να είναι οποιοδήποτε πέραν των προβλεπόμενων από το αναλυόμενο σύστημα του Κανονισμού. Αναντίλεκτη παράσταση του εναγομένου κατισχύει και ρητής ακόμα συμφωνίας παρέκτασης, κατά τα προβλεπόμενα από το άρθρο 4. Τέλος, η έννοια της παρέκτασης θα πρέπει να προσεγγίζεται σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες του επιληφθέντος *forum*.

IV. Συντρέχουσα κι αναγκαστική δικαιοδοσία: Τα άρθρα 6 και 7 του Κανονισμού 4/2009

Το άρθρο 6 περί συντρέχουσας διεθνούς δικαιοδοσίας καλείται σε εφαρμογή σε περίπτωση έλλειψης δικαιοδοσίας δικαστηρίου της Ε.Ε. κατά τα άρθρα 3 - 5. Συνεπώς, για την εφαρμογή του προϋποτίθεται πως οι διάδικοι διαμένουν εκτός Ε.Ε., ενώ ελλείπουν τόσο συμφωνία παρέκτασης όσο κι αναντίλεκτη παράσταση. Ιδρύει διεθνή δικαιοδοσία υπέρ του δικαστηρίου κράτους μέλους της κοινής ιθαγένειας των διαδίκων. Η διάταξη συντείνει στον αποκλεισμό εφαρμογής εθνικών κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας και της συνεπακόλουθης απομάκρυνσης της διαφοράς από τη ρυθμιστική εμβέλεια της ένωσης και συμβιβάζεται με

τον οικουμενικό χαρακτήρα που διέπει τον Κανονισμό. Εν όψει αυτού, αλλά και της υιοθέτησης του *favor creditoris*, είναι αδιάφορο αν η κοινή ιθαγένεια των μερών είναι ενεργός και για τους δύο ή όχι.

Ίσως η πλέον νομοτεχνικά ενδιαφέρουσα επιλογή του ενωσιακού νομοθέτη είναι η καθιέρωση, δια του άρθρου 7 του Κανονισμού, ενός *forum necessitatis*. Ορίζεται συγκεκριμένα πως, ελλείψει δικαιοδοσίας βάσει των προηγούμενων άρθρων, και σε περίπτωση αδυναμίας εκδίκασης της υπόθεσης από το δικαστήριο που συνδέεται στενά με αυτή, δύναται να επιληφθεί της διαφοράς δικαστήριο για το οποίο καταφάσκει επαρκής τουλάχιστον σύνδεσμος μεταξύ της διαφοράς και του κράτους μέλους αυτού. Παραδείγματα επαρκούς συνδέσμου μπορούν να αποτελέσουν, η κατοχή ιθαγένειας του κράτους τους επιληφθέντος *forum* από ενός των διαδίκων καθώς και η ύπαρξη περιουσιακών στοιχείων του αντιδίκου στο εν λόγω κράτος μέλος. Φανερό είναι εδώ η βούληση του ενωσιακού νομοθέτη να προσδώσει εξαντλητικό χαρακτήρα στον Κανονισμό. Πρόσφορες περιπτώσεις για εφαρμογή του άρθρου αυτού είναι εκείνες όπου ο ενάγων εκ των πραγμάτων αδυνατεί να ασκήσει την αξίωση διατροφής στη χώρα που συνδέεται στενά με τη διαφορά[46] αλλά και σε περιπτώσεις όπου το αίτημα για την επιδίκαση διατροφής τυγχάνει απορριπτικό επειδή προϋποθέτει την ύπαρξη ανυπόστατου γάμου. Αποτρέπεται έτσι ενδεχόμενη αδυναμία απονομής δικαιοσύνης.

V. Λοιπές διατάξεις περί διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο του Κανονισμού 4/2009

Από το άρθρο 8 παράγραφος 1 του Κανονισμού απαγορεύεται στον υπόχρεο διατροφής να επιδιώξει τροποποίηση της απόφασης ή έκδοση νέας απόφασης σε άλλο κράτος μέλος, εφόσον ο δικαιούχος διατηρεί τη συνήθη διαμονή του στο κράτος μέλος στο οποίο εκδόθηκε η απόφαση.[47] Η διάταξη αυτή τονίζει την ιδιαίτερη σημασία του συνδετικού στοιχείου της συνήθους διαμονής, και διέπεται από το *favor creditoris*. Παράλληλα, η διάταξη αποβλέπει στην ελάφρυνση του προϋπολογισμού κρατικών φορέων που συχνά υποκαθιστούν, κατ' εφαρμογή εθνικής νομοθεσίας τους υπόχρεους στην εκπλήρωση των υποστηρικτικών τους υποχρεώσεων, με τη μορφή επιδομάτων κοινωνικής πρόνοιας.[48] Τέλος, στη διάταξη αντανakλάται και η αρχή *perpetuation jurisdictionis* που ευνοεί το διάδικο μέλος που παραμένει στον τόπο όπου εκδόθηκε η απόφαση.[49] Εξαιρέσεις αναφέρονται στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου.

Αξιοσημείωτη είναι και η διάταξη του άρθρου 10, η οποία θεσπίζει αυτεπάγγελτο έλεγχο της έλλειψης δικαιοδοσίας από το επιληφθέν δικαστήριο. Μέσω αυτής καθίσταται δυνατός συν τοις άλλοις και ο έλεγχος της κρίσης του δικαστηρίου περί έγκυρης συμφωνίας παρέκτασης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διάταξη του άρθρου 12, η οποία ρυθμίζει τα περί εκκρεμοδικίας.[50] Σε αυτήν βρίσκει εφαρμογή η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, αφού προβλέπεται πως εάν έχουν ασκηθεί αγωγές με το ίδιο αντικείμενο και την ίδια αιτία μεταξύ των ίδιων διαδίκων ενώπιον δικαστηρίων διάφορων κρατών μελών, κάθε δικαστήριο εκτός εκείνου που επελήφθη πρώτο, αναστέλλει αυτεπαγγέλτως τη διαδικασία του μέχρις ότου

διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου που επελήφθη πρώτο, καθώς και ότι όταν αυτή διαπιστωθεί, κάθε δικαστήριο εκτός εκείνου που έχει πρώτο επιληφθεί, πρέπει να διαπιστώσει την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας του, υπέρ του πρώτου δικαστηρίου.

Τέλος, η εκφρασθείσα ανησυχία[51] για την έλλειψη διάταξης του Κανονισμού η οποία να απονέμει δικαιοδοσία στον τόπο όπου ο οφειλέτης έχει περιουσιακά στοιχεία προς εκτέλεση, δεν είναι βάσιμη, ακριβώς εν όψει του ότι το πνεύμα του Κανονισμού διέπεται, περισσότερο ίσως από κάθε άλλη καινοτομία του, από την κατάργηση του *exequatur*.

B. Το σύστημα αναγνώρισης κι εκτέλεσης αποφάσεων στο πλαίσιο του Κανονισμού 4/2009

I. Αναγνώριση κι εκτέλεση αποφάσεων στο πλαίσιο του Κανονισμού 4/2009: Γενικά Χαρακτηριστικά

Ίσως οι πλέον ενδιαφέρουσες ρυθμίσεις του Κανονισμού είναι αυτές που αφορούν στην αναγνώριση και την εκτέλεση των αλλοδαπών αποφάσεων. Περιέχονται στο 4ο κεφάλαιο του Κανονισμού, και εκτείνονται σε 27 άρθρα (συγκεκριμένα στα άρθρα 16 - 43). Η έκταση του συστήματος γίνεται κατανοητή εν όψει του ότι ο Κανονισμός θεσπίζει ένα διπλό καθεστώς, αναλόγως με το αν η απόφαση που καλείται σε εκτέλεση προέρχεται από κράτος μέλος που δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο της Χάγης του 2007 ή όχι, ενώ προβλέπονται από το 3ο τμήμα του κεφαλαίου αυτού και κοινές διατάξεις που εφαρμόζονται ανεξαρτήτως προέλευσης της εκτελεστέας απόφασης. Υπενθυμίζεται εδώ ότι κράτη μέλη που δε δεσμεύονται από το εν λόγω Πρωτόκολλο είναι η Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Η έννοια της «απόφασης» νοείται στο πλαίσιο του Κανονισμού με μάλλον ευρύ τρόπο, όπως προκύπτει από τον ορισμό που δίνεται στο άρθρο 2: δεν ενδιαφέρει εάν ονομάζεται αυτή στο κράτος έκδοσης «διαταγή» ή «διαταγή εκτέλεσης», κρίσιμο είναι μόνο το ουσιαστικό κριτήριο να είναι αυτό το δημόσιο έγγραφο εκτελεστό στο κράτος προέλευσής του. Υλοποιείται έτσι η επιταγή της σκέψης 12 του προοιμίου: «θα πρέπει να ισχύει τόσο για τις δικαστικές αποφάσεις όσο και για τις αποφάσεις των διοικητικών αρχών, στο βαθμό που οι αρχές αυτές παρέχουν εγγυήσεις ιδίως όσον αφορά την αμεροληψία τους και το δικαίωμα ακρόασης των διαδίκων».

Η βασική διαφορά των δύο παραλλήλων συστημάτων που ιδρύει ο Κανονισμός είναι η κατάργηση του *exequatur* για τις αποφάσεις από χώρες που δεσμεύονται από το Πρωτόκολλο. Καταργείται δηλαδή, με το άρθρο 17 παράγραφος 2, η ανάγκη τήρησης διαδικασίας για την κήρυξη της εκτελεστότητας στη χώρα υποδοχής της απόφασης. Η συγκεκριμένη διάταξη αποτελούσε νεωτερισμό σε σχέση με το μέχρι τότε ισχύον, στους συγκεκριμένους τύπους διαφοράς, άρθρο 38 παράγραφος 1 του Κανονισμού Βρυξέλλες I. Πρόκειται προφανώς για ένα σημαντικό βήμα προς την ελεύθερη κι ανεμπόδιση κυκλοφορία των αποφάσεων κι αντανακλά συγκεκριμένη δικαιοπολιτική βούληση του νομοθέτη.

Ήδη πάντως, μπορούν να διαφανούν τόσο τα θετικά όσο και τα πλέον τρωτά σε κριτική σημεία του Κανονισμού. Αφενός, πρόκειται αναντίρρητα για ένα βήμα προς την ελεύθερη και ανεμπόδιστη κυκλοφορία των αποφάσεων, ζήτημα μεγάλης κρισιμότητας για το ωφέλιμο αποτέλεσμα της δικαστικής κρίσης, τόσο για το δικαιούχο, ο οποίος μπορεί να στηρίζει βασικές βιοτικές του ανάγκες σε αυτή, όσο και για την κρατική αρχή που πιθανώς τον στηρίζει με προνοιακά επιδόματα, τα οποία φυσικά επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Από την άλλη, πρόκειται για ένα λαβυρινθώδες σύστημα 27 άρθρων, το οποίο συμβάλλει στο χαρακτηρισμό του Κανονισμού ως «το περιπλοκότερο ίσως κείμενο του Ευρωπαϊκού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου».[52] Συνέπεια αυτού είναι το υψηλό κόστος παροχής νομικής αρωγής στο δικαιούχο, κάτι το οποίο διακινδυνεύει την ωφελιμότητα της δικαστικής κρίσης, την οποία ακριβώς επιθυμεί να διαφυλάξει ο νομοθέτης.

II. Αναγνώριση κι εκτέλεση απόφασης προερχόμενης από κράτος μέλος που δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο

Καταρχάς, αναφορικά με την αναγνώριση αποφάσεων, αυτή, στο πλαίσιο και των δύο παραλλήλων συστημάτων, θεσπίζεται άμεση και αυτοδίκαιη (*ipso iure*). Εν προκειμένω, από την παράγραφο 1 του άρθρου 17 προβλέπεται ότι οι αποφάσεις που εκδίδονται σε κράτος μέλος που δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο της Χάγης του 2007 αναγνωρίζονται σε άλλο κράτος μέλος χωρίς να πρέπει να εφαρμοσθεί καμία διαδικασία και χωρίς δυνατότητα προσβολής της αναγνωρίσεώς τους. Μείζονος σημασίας είναι η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου, κατά την οποία, εφόσον οι αποφάσεις είναι εκτελεστές στο κράτος μέλος προέλευσής τους είναι άνευ ετέρου (δίχως κήρυξη της εκτελεστότητας κατόπιν αιτήσεως) εκτελεστές και στο κράτος μέλος υποδοχής. Επιπλέον, από το άρθρο 18 προκύπτει πως μια εκτελεστή απόφαση εμπεριέχει αυτοδικαίως τη δυνατότητα λήψης συντηρητικών μέτρων τα οποία και θα διέπονται από το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης. Μόνο απαραίτητο τυπικό στοιχείο για τους σκοπούς της εκτέλεσης αποτελούν τα έγγραφα του άρθρου 20, τα οποία τίθενται για λόγους προσδιορισμού της απαίτησης και εγγύησης της γνησιότητάς της. Το δικαστήριο ελέγχει τυπικώς τα έγγραφα, χωρίς να μπορεί αυτεπαγγέλτως να ελέγξει την ύπαρξη λόγων μη αναγνώρισης κι εκτέλεσης της απόφασης.[53] Τέτοια έγγραφα είναι τα ακόλουθα:

- αντίγραφο της απόφασης, το οποίο πληροί τις αναγκαίες προϋποθέσεις γνησιότητας,
- απόσπασμα της απόφασης, χορηγηθέν από το δικαστήριο προέλευσης, σύμφωνα με το τυποποιημένο έντυπο του παραρτήματος I του Κανονισμού,
- έγγραφο που ορίζει τις καθυστερημένες παροχές, και την ημερομηνία κατά την οποία υπολογίσθηκαν
- ενδεχομένως, μεταγραμματισμό ή μετάφραση του ως άνω εντύπου στην επίσημη γλώσσα του κράτους μέλους εκτέλεσης. Μετάφραση της απόφασης απαιτείται μόνο σε περίπτωση αμφισβήτησης της εκτέλεσης.

Είναι προφανές ότι, με την κατάργηση του *exequatur*, ήταν αναπόδραστη η αποψίλωση της προστασίας του καθ' ου στο κράτος εκτέλεσης. Οι δυνατότητες άμυνας αυτού, που κατατείνουν στην αναστολή ή την άρνηση της εκτέλεσης θα εξετασθούν παρακάτω. Ωστόσο, πρέπει ήδη από αυτό το σημείο να τονιστεί το αξιοσημείωτο της κατάργησης της αντίθεσης στη δημόσια τάξη του κράτους εκτέλεσης ως κώλυμα για την αναγνώριση κι εκτέλεση σε αυτό. Διασώζεται εμμέσως μόνο το δικονομικό σκέλος της δημόσιας τάξης, δια του άρθρου 19, το οποίο θεσπίζει την «αίτηση ελέγχου». Αυτή αφορά περιπτώσεις ερημοδικίας στο κράτος προέλευσης της απόφασης. Προϋποθέτει εξάντληση των εκεί ενδίκων μέσων στο και προβλέπει αυστηρές προθεσμίες. Συγκεκριμένα, η προθεσμία υποβολής της αίτησης ξεκινά απ' όταν έλαβε ο καθ' ου γνώση του περιεχομένου της απόφασης, σε κάθε δε περίπτωση από τη λήψη του πρώτου εις βάρος του μέτρου εκτέλεσης, κι εκπνέει σε 45 ημέρες. Άρα παρατηρείται ότι εντός 45 ημερών από τη λήψη του πρώτου μέτρου εκτέλεσης η απόφαση μπορεί να «επιστρέψει» στο κράτος προέλευσής της, και να «δοκιμαστεί» σε αυτό. Ουσιαστική προϋπόθεση για την κατάφαση του παραδεκτού της αίτησης αποτελεί το να μην έλαβε χώρα κανονική και έγκυρη επίδοση ή να έλαβε αυτή χώρα αλλά ο καθ' ου να ερημοδικάστηκε για λόγους ανωτέρας βίας ή εκτάκτων περιστατικών, δίχως οικεία υπαιτιότητα.

III. Άρνηση ή αναστολή της εκτέλεσης απόφασης προερχόμενης από κράτη μέλη που δεσμεύονται από το Πρωτόκολλο

Το ότι δεν είναι αναγκαίο να κηρυχθεί η εκτελεστότητα της απόφασης δεν συνεπάγεται ότι αυτή θα εκτελεστεί, αφού υπάρχει η δυνατότητα άρνησης ή αναστολής της εκτέλεσης. Ακολουθείται, δηλαδή, ίδια διαδικασία με την προβλεπόμενη από τον Καν. 2201/2003.

Στην περίπτωση της άρνησης της εκτέλεσης απόφασης και εφόσον συντρέχουν οι προβλεπόμενες στον νόμο περιπτώσεις, ματαιώνεται για πάντα η αναγκαστική εκτέλεση, στη δε περίπτωση της αναστολής, επιβάλλεται αναμονή για κάποιο χρονικό διάστημα και για συγκεκριμένους προβλεπόμενους λόγους. Μάλιστα, εκ του άρθρου 21 παράγραφος 1 προβλέπεται πως μπορούν να προστεθούν λόγοι, οι οποίοι θεσπίζονται από το εσωτερικό δίκαιο του κράτους εκτέλεσης, εφόσον είναι συμβατοί με τις σχετικές προβλέψεις του Κανονισμού. Τέτοιοι λόγοι,[54] μπορεί να είναι η καταβολή της οφειλής από τον υπόχρεο κατά την εκτέλεση ή το γεγονός ότι, κατά το εσωτερικό δίκαιο, ορισμένα περιουσιακά στοιχεία είναι ακατάσχετα.

Οι λόγοι μερικής ή ολικής άρνησης της εκτέλεσης, οι οποίοι μπορούν να προβληθούν από τον υπόχρεο αυτής κατόπιν αιτήσεως,[55] προβλέπονται από το άρθρο 21 παράγραφος 2 του Κανονισμού και είναι οι ακόλουθοι:

- Παραγραφή του δικαιώματος εκτέλεσης της απόφασης του δικαστηρίου προέλευσης. Σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ του δικαίου του κράτους μέλους προέλευσης και του δικαίου του κράτους μέλους εκτέλεσης ισχύει η μεγαλύτερη προθεσμία παραγραφής, δυνάμει και της αρχής *favor creditoris*. [56]

- Ασυμβίβαστο της εκτελούμενης απόφασης με απόφαση που εκδόθηκε στο κράτος μέλος εκτέλεσης ή με απόφαση που εκδόθηκε σε άλλο κράτος μέλος ή τρίτο κράτος και πληροί τις προϋποθέσεις αναγνώρισης στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

Το πρώτο σκέλος του δευτέρου αυτού λόγου, αποτυπώνει πάγια νομοθετική αντίληψη, κατά την οποία προηγείται η απόφαση που εκδίδεται στο κράτος εκτέλεσης από εκείνη που εκδόθηκε σε άλλο κράτος, ανεξάρτητα από το χρόνο που εκδόθηκε η καθεμία. Η υπεροχή απόφασης άλλου κράτους για το ίδιο αντικείμενο θα συνιστούσε προσβολή κρατικής και δικαστικής κυριαρχίας, με τη ρύθμιση να αποκρυσταλλώνει τη διαλεκτική που υφίσταται μεταξύ ενωσιακής βούλησης για ολιστική ρύθμιση και του σεβασμού στην αυθυπαρξία της κάθε ξεχωριστής έννομης τάξης των κρατών μελών. Με το δεύτερο σκέλος του λόγου, επιδιώκεται η αποφυγή της σύγκρουσης αντικρουόμενων και ασυμβίβαστων δικαστικών αποφάσεων για το ίδιο αντικείμενο.

Όσον αφορά την αναστολή της εκτέλεσης απόφασης του δικαστηρίου προέλευσης, αυτή μπορεί να προκληθεί, με την ίδια διαδικασία (στην Ελλάδα, αίτηση του υπόχρεου της διατροφής ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου του τόπου εκτέλεσης) για δύο λόγους:

- Εάν έχει υποβληθεί η προηγουμένως αναλυθείσα αίτηση ελέγχου της απόφασης του άρθρου 19 στο δικαστήριο του κράτους μέλους προέλευσής της.
- Εάν έχει ανασταλεί η εκτελεστότητα της απόφασης στο κράτος προέλευσής της.

Προφανώς, οι δύο λόγοι δεν απαιτείται να συρρέουν, ενώ παρατηρείται ότι και στις δύο αυτές περιπτώσεις, η αναμονή επιβάλλεται, αφού η ισχύς και η εκτελεστότητα της προς εκτέλεση απόφασης «δοκιμάζεται» στο ίδιο κράτος μέλος προέλευσης αυτής.[57]

IV. Αναγνώριση κι εκτέλεση απόφασης προερχόμενης από κράτος μέλος που δεν δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο

Όταν η απόφαση προέρχεται από κράτος μέλος που δε δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο ή η Δανία, καταρχήν ισχύει επίσης η αυτόματη αναγνώριση της απόφασης, δυνάμει της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στην απονομή δικαιοσύνης μεταξύ των κρατών μελών. Ωστόσο, εάν αμφισβητηθεί το κύρος της απόφασης σε άλλο κράτος μέλος, υπάρχει η δυνατότητα να επιδιωχθεί η αναγνώριση της απόφασης από κάθε ενδιαφερόμενο που την επικαλείται ως κύριο ζήτημα. Τέλος, αν η επίκληση της αναγνώρισης γίνεται παρεμπιπτόντως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους, το δικαστήριο έχει διεθνή δικαιοδοσία να κρίνει σχετικά. Για την ταυτότητα του νομικού λόγου, η παρεμπίπτουσα κρίση του δικαστηρίου κράτους μέλους μπορεί φυσικά να αφορά και την άρνηση ισχύος της απόφασης.

Παράλληλα με την αυτοδίκαιη αναγνώριση, προβλέπεται από το άρθρο 24 του Κανονισμού και σειρά κωλυμάτων, με την προϋπόθεση φυσικά ότι η απόφαση προέρχεται από κράτος μέλος που δε δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο. Αυτά τα κωλύματα εισάγουν εξαιρέσεις στην

αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των αποφάσεων, κι ως εκ τούτου πρέπει να ερμηνεύονται στενά.

Συγκεκριμένα, είναι δυνατόν να μην αναγνωριστεί η απόφαση όταν:

- Η αναγνώριση αντίκειται προφανώς στη δημόσια τάξη του κράτους αναγνώρισης.
- Το εισαγωγικό έγγραφο της δίκης δεν έχει κοινοποιηθεί στον εναγόμενο εγκαίρως και κατά τρόπο τέτοιο ώστε να μπορεί να αμυνθεί.
- Είναι ασυμβίβαστη με απόφαση που έχει εκδοθεί μεταξύ των ιδίων διαδίκων στο κράτος αναγνώρισης
- Είναι ασυμβίβαστη με απόφαση που εκδόθηκε προγενέστερα, μεταξύ των ιδίων διαδίκων επί διαφοράς που είχε το ίδιο αντικείμενο και την ίδια αιτία. Προϋποτίθεται πως η ήδη εκδοθείσα απόφαση πληροί τις προϋποθέσεις αναγνώρισης που απαιτούνται από το κράτος αναγνώρισης.

Η προσβολή της δημόσιας τάξης του κράτους μέλους στο οποίο ζητείται η αναγνώριση δύναται να αποτελεί για τις έννομες τάξεις αξιόπεραστο εμπόδιο, αφού σε αντίθετη περίπτωση θα προσβάλλονταν συγκεκριμένες θεμελιώδεις αρχές αυτού του κράτους μέλους. Όπως είναι γνωστό, στοιχεία της έννοιας της δημόσιας τάξης είναι ο εξαιρετικός της χαρακτήρας, η αοριστία, η ελαστικότητα και η μεταβλητότητά της.[58] Ο εξαιρετικός της χαρακτήρας συνίσταται στο ότι η επίκληση της δημόσιας τάξης πρέπει να γίνεται με φειδώ, η αοριστία της συνίσταται στο ότι πρόκειται για γενική ρήτρα που συγκεκριμενοποιείται και εξατομικεύεται από το δικαστή και η ελαστικότητά της στο ότι μετά από στάθμιση κι αξιολόγηση από το δικαστή στην ίδια περίπτωση δύναται άλλοτε να εφαρμόζεται κι άλλοτε όχι. Ως εκ τούτου, δεν μπορούμε να οδηγηθούμε σε προσβολή της δημόσιας τάξης από κάθε πλημμέλεια που ενδεχομένως να υφίσταται στην καλούμενη σε αναγνώριση απόφαση. Πιο συγκεκριμένα, έχει κριθεί πως δε θεμελιούται τέτοια προσβολή ούτε από εσφαλμένη επιλογή, ούτε από εσφαλμένη εφαρμογή του ουσιαστικού δικαίου (καίτοι αυτό μπορεί να είναι το δίκαιο του *forum* ενώπιον του οποίου καλείται σε εφαρμογή η απόφαση). Αντίθεση στη δημόσια τάξη μπορεί να θεμελιωθεί αν η διαδικασία που ακολουθήθηκε για να εκδοθεί η απόφαση, προσκρούει σε θεμελιώδη δικονομικά αξιώματα, τα οποία, πέρα και ανεξάρτητα από τους συγκεκριμένους δικονομικούς κανόνες, εκφράζουν ένα κράτος δικαίου επί του πεδίου απονομής της πολιτικής δικαιοσύνης. Κρίσιμο είναι να αναφερθεί πως δεν επιτρέπεται αναδίκαση της υπόθεσης υπό το μανδύα του ελέγχου τυχόν προσβολής της δημόσιας τάξης, όπως προβλέπεται κι αυτοτελώς στο άρθρο 42 του Κανονισμού.

Αναφορικά με την παραβίαση του δικαιώματος ακροάσεως, σημειώνεται ότι ο εναγόμενος πρέπει να παραστεί μόνο για να αμφισβητήσει το έγκαιρο και το κανονικό της επίδοσης, χωρίς να απαντήσει επί της ουσίας. Οι προϋποθέσεις του κανονικού και του εγκαίρου της επίδοσης πρέπει να συρρέουν. Όπως είναι προφανές, επιτρέπεται σε αυτή την περίπτωση στο δικαστή του κράτους υποδοχής της απόφασης ένας οριακός έλεγχος πραγματικών

περιστατικών επί τη βάσει των οποίων εξεδόθη η καλούμενη σε αναγνώριση απόφαση, ώστε να εκτιμήσει την πλήρωση των προϋποθέσεων του εμπροθέσμου και του κανονικού. Κατά τα λοιπά, για την έννοια της ερημοδικίας στη μηχανική του Κανονισμού ισχύουν τα ήδη αναλυθέντα στο πλαίσιο του άρθρου 19.

Τέλος, τα δύο τελευταία κωλύματα έχουν να κάνουν με το ασυμβίβαστο απόφασης που καλείται σε αναγνώριση με άλλες αποφάσεις (άρθρο 24, περιπτώσεις γ' και δ'). Στην περίπτωση γ', ratio αποτελεί η αναλυθείσα αρχή κατά την οποία προηγείται η απόφαση που εκδίδεται στο κράτος εκτέλεσης από εκείνη που εκδόθηκε σε άλλο κράτος, ανεξάρτητα από το χρόνο που εκδόθηκε η καθεμία. Τέλος, το υπό. δ' κώλυμα εξηγείται με τη σκέψη ότι η απόφαση που έπεται άλλης, η οποία έχει τα προσόντα αναγνώρισης της ισχύος της υπέπεσε στο σφάλμα να μη λάβει υπόψη της τη δεσμευτικότητα που παράγεται από εκείνη την απόφαση και επομένως προσκρούει στην αρχή *ne bis in idem* που αξιώνει καθολική εφαρμογή ιδίως στο πλαίσιο ενός ενιαίου ευρωπαϊκού δικονομικού χώρου.[59]

Τέλος, αναφορικά με την κήρυξη της εκτελεστότητας της απόφασης, μόνη θετική ουσιαστική προϋπόθεση είναι η απόφαση αυτή να είναι εκτελεστή στο κράτος προέλευσής της. Τη διαδικασία για να κηρυχθεί η εκτελεστότητα μιας απόφασης κινεί κάθε ενδιαφερόμενος, στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων ο δικαιούχος της διατροφής. Η αίτηση, με την οποία επιδιώκεται η κήρυξη της εκτελεστότητας σε άλλο κράτος μέλος, υποβάλλεται ενώπιον των δικαστικών αρχών που θα ορίσει κάθε κράτος μέλος και θα κοινοποιήσει στην Επιτροπή κατά τη διάταξη του άρθρου 71. Εν όψει αυτού του άρθρου η Ελλάδα όρισε ως αρμόδιο δικαστήριο για την εξέταση των αιτήσεων το Μονομελές Πρωτοδικείο του τόπου όπου κατοικεί ή διαμένει ο καθ' ου η εκτέλεση ή το Μονομελές Πρωτοδικείο της πρωτεύουσας του κράτους. Επιπροσθέτως, με το άρθρο 30 ορίζονται ως λόγοι άρνησης της εκτελεστότητας οι αμέσως παραπάνω αναλυθέντες λόγοι άρνησης της αναγνώρισης. Η εκδιδόμενη για την κήρυξη της εκτελεστότητας απόφαση γνωστοποιείται «αμελλητί» στον επισπεύδοντα, ενώ επιδίδεται ή κοινοποιείται στον καθ' ου η εκτέλεση, μαζί με την απόφαση, εφόσον αυτή δεν έχει επιδοθεί ή κοινοποιηθεί στον εν λόγω διάδικο. Τέλος, προβλέπεται από το άρθρο 36 παράγραφος 2 πως η δυνατότητα λήψης συντηρητικών μέτρων εμπεριέχεται στην κήρυξη της εκτελεστότητας.

V. Δυνατότητες άμυνας κατά της απόφασης κήρυξης εκτελεστότητας δικαστικής απόφασης προερχόμενης από κράτος μέλος που δεν δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο

Η απόφαση επί της αίτησης κήρυξης της εκτελεστότητας ακολουθεί τους κανόνες της εκούσιας δικαιοδοσίας. Ρητά ορίζεται στο άρθρο 30 πως ο καθ' ου η εκτέλεση διάδικος δεν έχει δικαίωμα σε αυτό το στάδιο να καταθέσει προτάσεις. Οι δυνατότητες άμυνάς του και προστασίας της περιουσίας του θεσπίζονται στο επίπεδο της προσβολής της αποφάσεως αυτής. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 32 θεσπίζεται το ένδικο βοήθημα της προσφυγής, τόσο από τον καθ' ου η εκτέλεση, όσο και από το διάδικο που αιτήθηκε την κήρυξη εκτελεστότητας, εφόσον η αίτησή του απορρίφθηκε. Τις προσφυγές κατά αποφάσεων που

εκδόθηκαν επί των αιτήσεων κήρυξης της εκτελεστότητας, σύμφωνα με το αρθρ. 32 παρ. 2 Καν. 4/2009, εξετάζει το Εφετείο, όπου υπάγεται το Μονομελές Πρωτοδικείο που εκδίκασε την αντίστοιχη αίτηση και το ένδικο μέσο που προβλέπεται στο αρθρ. 32 παρ. 2 είναι η έφεση. Το ως άνω ένδικο βοήθημα δεν αποτελεί έφεση, με την τεχνική έννοια, αφού με αυτό παρέχεται πρωτογενής δικαστική προστασία στον οφειλέτη, που μέχρι αυτό το στάδιο δεν έχει ακουσθεί.[60] Συνεπώς, για πρώτη φορά στη διαδικασία ακολουθούνται οι κανόνες της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας κατά την προσφυγή.

Ανεξάρτητα πάντως από το τι θα γίνει δεκτό για τη νομική φύση, τόσο της απόφασης που κηρύσσει την εκτελεστότητα, όσο και της προσφυγής κατ' αυτής,[61] η προσφυγή ασκείται με κατάθεση του σχετικού δικογράφου στη γραμματεία του δικαστηρίου στο οποίο απευθύνεται (στην Ελλάδα, Εφετείο στο οποίο υπάγεται το Μονομελές Πρωτοδικείο που εξέδωσε την απόφαση κήρυξης της εκτελεστότητας) και επίδοση στον καθ' ου απευθύνεται. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το δικαστήριο μπορεί να απορρίψει ή να ανακαλέσει την κήρυξη της εκτελεστότητας μόνο εφόσον συντρέχει λόγος από εκείνους που ορίζονται στο άρθρο 24 του Κανονισμού και δικαιολογούν τη μη αναγνώριση της ισχύος της απόφασης που εκδόθηκε σε άλλο κράτος μέλος. Τέλος, προβλέπεται από το άρθρο 33 ένδικο μέσο κατά της απόφασης επί της προσφυγής. Επί αυτού του ενδίκου μέσου το δικαστήριο «αποφαίνεται συντόμως». Στην Ελλάδα το συγκεκριμένο ένδικο μέσο είναι η αίτηση αναίρεσης, ενώ και στις δύο αναλυθείσες περιπτώσεις, το δικαστήριο αναστέλλει τη διαδικασία, κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερόμενου διαδίκου, εάν αυτή έχει ανασταλεί στο κράτος μέλος προέλευσής της.

VI. Κοινές διατάξεις μεταξύ των δύο συστημάτων αναγνώρισης κι εκτέλεσης αποφάσεων

Κατά το 3ο τμήμα αυτού του κεφαλαίου του Κανονισμού (άρθρα 39 - 43) ορίζονται κοινές διατάξεις στην κανονιστική εμβέλεια των οποίων υπάγονται υποθέσεις και των δύο παραλλήλων συστημάτων αναγνώρισης κι εκτέλεσης αποφάσεων που θεσπίζει ο Κανονισμός. Οι διατάξεις αυτές αφορούν την προσωρινή εκτελεστότητα (άρθρο 39), τη δυνατότητα επίκλησης αναγνωρισμένης απόφασης (άρθρο 40), την εκτελεστική διαδικασία (άρθρο 41), την απαγόρευση επανεξέτασης της ουσίας της διαφοράς (άρθρο 42) και τη σύμφωνη με το ευρύτερο σύστημα του Κανονισμού ιεράρχηση δαπανών (άρθρο 43).

- Αναφορικά με την προσωρινή εκτελεστότητα προβλέπεται ότι σε διασυνοριακό επίπεδο μπορεί αυτή να διαταχθεί από το δικαστήριο προέλευσης, ακόμα κι αν δεν προβλέπεται ρητά από το εθνικό δίκαιο για το συγκεκριμένο τύπο διαφοράς. Συνεπώς, σε διασυνοριακές υποθέσεις έχει τη δυνατότητα ο δικαστής να προσδώσει στην απόφασή του έννομες συνέπειες που δεν αναγνωρίζει το εθνικό του δίκαιο. Βλέπουμε εδώ τη σημασία της αξίωσης διατροφής στον (ηπειρωτικό τουλάχιστον) ευρωπαϊκό νομικό πολιτισμό, ως υποστηρικτικού σκοπού για την κάλυψη βιοτικών αναγκών. Ένεκα αυτής της υφής της αξίωσης επιλέγει ο

ενωσιακός νομοθέτης να δώσει στο δικαστή τη δυνατότητα να κηρύξει την απόφαση προσωρινώς εκτελεστή ανεξαρτήτως του αν προβλέπεται από το εθνικό του δίκαιο αυτή η δυνατότητα.

- Σύμφωνα με το άρθρο 40 του Κανονισμού, αν κάποιος διάδικος επιθυμεί να επικαλεσθεί σε άλλο κράτος μέλος απόφαση αναγνωρισμένη κατά την έννοια του άρθρου 17 παράγραφος 1 του Κανονισμού ή σύμφωνα με όσα ορίζονται στο δεύτερο τμήμα αυτού του κεφαλαίου του Κανονισμού (που αφορά αποφάσεις εκδιδόμενες σε κράτος μέλος το οποίο δεν δεσμεύεται από το Πρωτόκολλο της Χάγης του 2007), πρέπει να προσκομίσει αντίγραφο της απόφασης, το οποίο να πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις γνησιότητας.[62] Ορίζονται στο άρθρο οι δυνατότητες κωδικοποίησης της προς αναγνώριση απόφασης σύμφωνα με τα παραρτήματα του Κανονισμού, αλλά και το ενδεχόμενο να ζητηθεί από τον αιτούντα την αναγνώριση να προβεί σε μεταγραμματοισμό ή μετάφραση του εντύπου αυτού.
- Σχετικά με την εκτελεστική διαδικασία, ορίζεται πως, με την επιφύλαξη των διατάξεων του Κανονισμού, αυτή διέπεται από το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης. Άρα, αν επισπεύδεται εκτέλεση στην Ελλάδα, δυνάμει εκτελεστής απόφασης άλλου κράτους μέλους, θα εφαρμοστούν οι οικείες διατάξεις του ΚΠολΔ. Αρμόδια αρχή σε θέματα εκτέλεσης για τους σκοπούς του άρθρου 21 του Κανονισμού είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο.
- Το άρθρο 42 επαναλαμβάνει έναν κανόνα που συνιστά απόρροια της κεφαλαιώδους σημασίας αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η οποία με τη σειρά της αποτελεί θεμέλιο λίθο για την επίτευξη του στόχου της ελεύθερης διακίνησης των δικαστικών αποφάσεων. Πρόκειται για την απαγόρευση της επανεξέτασης της ουσίας της διαφοράς από το δικαστήριο που θα επιληφθεί των δικονομικών ζητημάτων της αναγνώρισης, της κήρυξης της εκτελεστότητας και της εκτέλεσης. Ιδιαίτερα κρίσιμη είναι αυτή η απαγόρευση, όπως αναφέρθηκε, όταν χωρεί έλεγχος προσβολής της δημόσιας τάξης του κράτους όπου ζητείται η κήρυξη της εκτελεστότητας.[63] Βέβαια, από την άλλη πλευρά, ο ενωσιακός νομοθέτης, δια του άρθρου 22, το οποίο απηχεί τα σημεία 21 και 25 του Προοιμίου του Κανονισμού, διευκρινίζει πως η αναγνώριση κι εκτέλεση μιας τέτοιας απόφασης δε συνεπάγεται την αναγνώριση των οποιωνδήποτε οικογενειακών σχέσεων αποτέλεσαν την αιτία κατάφασης της αξίωσης.[64] Προφανής είναι ο σκοπός μιας τέτοιας διάταξης, στον τομέα του, ευαίσθητου δικαιοπολιτικά, οικογενειακού δικαίου.
- Τέλος, και σύμφωνα με το πνεύμα που διέπει τον Κανονισμό και ιδίως με την αρχή *favor creditoris*, όπως αυτή κατατείνει στην αποτελεσματική ικανοποίηση της αξίωσης του δικαιούχου της διατροφής, το άρθρο 43 του Κανονισμού προβαίνει σε ιεράρχηση δαπανών, ορίζοντας ότι: «Η είσπραξη ενδεχόμενων δαπανών από την εφαρμογή του παρόντος Κανονισμού δεν προηγείται της εισπράξεως διατροφής».

Καταληκτικές σκέψεις και κριτική αποτίμηση

Όπως έχει γίνει ήδη αντιληπτό, σκοπός των εξεταζομένων διεθνών κειμένων είναι η θέσπιση ομοιόμορφων κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου για τα θέματα που άπτονται υποχρεώσεων διατροφής. Στο πλαίσιο της εφαρμογής τους εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης δε, εντάσσονται σε μια ευρύτερη αναζήτηση της νομικής ταυτότητας του ενιαίου Ευρωπαϊκού Οικογενειακού Δικαίου. Η πρόκληση την οποία αντιμετωπίζει ο ενωσιακός νομοθέτης είναι παρεπόμενη της διεγκυστίδας που αναπτύσσεται μεταξύ του σεβασμού στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες του κάθε κράτους μέλους, όπως αυτές εκφράζονται δια του νομικού του πολιτισμού, και την εξυπηρέτηση του οράματος μιας "ever closer Union", που σε επίπεδο Οικογενειακού Δικαίου κατατείνει στην εναρμόνιση κι ενοποίηση των εθνικών δικαίων. Σαφές βήμα προς το δεύτερο σκέλος της διεγκυστίδας αυτής αποτελεί ο Κανονισμός 4/2009, όπως διαφαίνεται τόσο από το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του, όσο και από την κατάργηση του *exequatur* για τη συντριπτική πλειονότητα των κρατών μελών. Επιπλέον, η υφή της βούλησης του νομοθέτη φαίνεται και από τη θέσπιση διατάξεων σχετικών με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη και τη συνεργασία κεντρικών αρχών, οι οποίες μαρτυρούν φιλοδοξίες συντονισμού. Παράλληλα όμως, ο Κανονισμός 4/2009 υιοθετεί και μια διεθνιστική και συλλογική προσέγγιση που υιοθέτησε η Ε.Ε. σε σχέση με τις παράλληλες εξελίξεις της Συνδιάσκεψης της Χάγης. Φαίνεται ότι η Ε.Ε. αποκτά μια εξωστρεφή προσέγγιση στα ζητήματα Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως διεθνής παράγοντας.[65] Ωστόσο, αυτή η εξωστρέφεια του Κανονισμού 4/2009 δημιουργεί ανάγκη συντονισμού με άλλα διεθνή κείμενα, κάτι που, στο πλαίσιο άσκησης νομοτεχνικής κριτικής, έχει χαρακτηριστεί ως «αχίλλειος πτέρνα» του Κανονισμού, ενώ, σε ένα περισσότερο δικαιοπολιτικό επίπεδο μπορούν να προταθούν βελτιώσεις και για την προσδοκώμενη λειτουργία του ως κεντρομόλου στη ρύθμιση ζητημάτων διατροφής εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συχνά λέγεται πως, στα ζητήματα υποχρεώσεων διατροφής, το Ευρωπαϊκό Οικογενειακό Δίκαιο χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία πηγών που οδηγεί σε λύσεις αμφίβολης ορθότητας, λύσεις «μεταβαλλόμενης γεωμετρίας».[66] Πράγματι, ο εφαρμοστέος κανόνας δύναται να μεταβάλλεται συνεχώς, αναλόγως των επιμέρους χαρακτηριστικών της διατροφής. Το αποτέλεσμα αυτό είναι, ως ένα βαθμό, απότοκο της βούλησης του ενωσιακού νομοθέτη να θεσπίσει δια του Κανονισμού ένα σύνολο κανόνων καθολικής ισχύος, με προσδοκίες οικουμενικότητας, το οποίο θα συντρέχει με το Πρωτόκολλο της Χάγης, έτερο κείμενο καθολικής ισχύος. Εν όψει αυτού, απαραίτητη κρίθηκε η παραπομπή στο Πρωτόκολλο αναφορικά με τους κανόνες σύγκρουσης δικαίων, δια της διάταξης του άρθρου 15 του Κανονισμού. Ωστόσο, ο συντονισμός των δύο κειμένων συχνά κρίνεται ανεπαρκής, με αποτέλεσμα να διανοίγονται δυνατότητες *forum shopping* υπέρ των δικαστηρίων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Λύση σε αυτό το πρόβλημα δε φαίνεται πως θα μπορούσε να αποτελέσει η απαγόρευση των αρνητικών αναγνωριστικών αγωγών, αφού μια τέτοια λύση βρίσκεται στον αντίποδα της ευρωπαϊκής νομικής παράδοσης και θα κρινόταν αντίθετη προς τη δικονομική ισότητα των όπλων όπως αυτή κατοχυρώνεται τόσο από την Ε.Σ.Δ.Α., όσο κι από το Χ.Θ.Δ.Ε.Ε.[67] Όπως διαφαίνεται, λύση στην περίπλοκη διαλεκτική

που αναπτύσσουν τα δύο κείμενα θα μπορούσε να δοθεί μάλλον αποκλειστικά σε επίπεδο νομολογίας. Ο ερμηνευτικός ρόλος του Δ.Ε.Ε. κατά την επίλυση προδικαστικών ζητημάτων θα είναι, όπως πάντα, κρίσιμος για τη διαμόρφωση κατευθυντηρίων γραμμών για το «νέο» Ευρωπαϊκό Οικογενειακό Δίκαιο. Πάντως, είναι σημαντικό να σημειωθεί πως αυτή η εξωστρεφής προσέγγιση της Ένωσης, που δείχνει να οραματίζεται εαυτόν ως διεθνή κι όχι απλώς περιφερειακό «παίκτη», είναι per se μάλλον ευκατάρτη, αν σκεφθεί κανείς πως η Ένωση είναι ένας οργανισμός καταστατικά μαξιμαλιστικών στόχων. Για την επίτευξη αυτών απαιτούνται ωστόσο λεπτοί νομοτεχνικοί χειρισμοί.

Το έτερο σκέλος της κριτικής που αρθρώνεται κατά του Κανονισμού αφορά ένα ζήτημα περισσότερο δικαιολογικό και λιγότερο νομοτεχνικό: τον προσανατολισμό του προς την κατεύθυνση της ενιαίας ευρωπαϊκής έννομης τάξης. Ειδικότερα, τόσο σε επίπεδο καθ' ύλην πεδίου του, όσο και σε επίπεδο ανεμπόδιστης κυκλοφορίας των αποφάσεων, με την κατάργηση του *exequatur*, γίνονται δια του Κανονισμού σαφή βήματα προς ένα ενιαίο κι εναρμονισμένο σύστημα προστασίας των δικαιούχων διατροφής. Παράλληλα όμως, ο Κανονισμός, με διατάξεις όπως αυτή του άρθρου 22, φαίνεται να αναγνωρίζει την ύπαρξη εθνικών πολιτισμικών ευαισθησιών (οι οποίες εκφράζονται φυσικά και σε επίπεδο εθνικής νομικής παράδοσης και τεχνογνωσίας). Γίνεται σαφές πως κρίθηκε επιθυμητή η τήρηση ισορροπιών, με «κόκκινη γραμμή» την επέλευση του ωφελίμου αποτελέσματος της αξίωσης διατροφής για το δικαιούχο, εν όψει και της κεφαλαιώδους σημασίας αυτής για την κάλυψη των βιοτικών του αναγκών. Εν όψει όμως αυτών, απαραίτητη κρίνεται η υποβολή προτάσεων για τη διευκόλυνση της είσπραξης της διατροφής.[68] Η πλέον συχνά διατυπωμένη πρόταση αφορά τη χρήση της Πληροφορικής για ευχερέστερη επεξεργασία υποθέσεων και διαμοιρασμό δεδομένων, μέσω ενός κοινού συστήματος. Ένα τέτοιο σύστημα θα επέτρεπε τον ευκολότερο, ταχύτερο κι ακριβέστερο προσδιορισμό κρίσιμων μεγεθών για την ικανοποίηση της αξίωσης (θα διευκόλυνε π.χ. τον εντοπισμό των προς εκτέλεση περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη της διατροφής), ενδεχομένως δια της τήρησης μιας πολύγλωσσης βάσης δεδομένων. Αυτονόητη, εν όψει της καθημερινής αλματώδους προόδου της Πληροφορικής κρίνεται η περιοδική τεχνική και λειτουργική επικαιροποίηση του εν λόγω συστήματος. Τέλος, για τη διασφάλιση της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά το διαμοιρασμό πληροφοριών μεταξύ των κεντρικών αρχών, προκρίτεα θα ήταν και η θέσπιση ενός εποπτικού *working group* για ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων σε ενωσιακό επίπεδο, ώστε να είναι βέβαιο πως πληρούνται οι όροι των άρθρων 61 – 63. Εν όψει της πρωταρχικής σημασίας που αποδίδει ο Κανονισμός στην αποτελεσματική ικανοποίηση της αξίωσης, τέτοια μέτρα είναι απολύτως σύμφυτα με το πνεύμα του.

Συγκεφαλαιωτικά, κρίνεται πως, ο Κανονισμός 4/2009 συνιστά ένα σημαντικό νομικό εργαλείο, το οποίο μειώνει τα εμπόδια στη διασυνοριακή ανάκτηση της διατροφής και διαφυλάττει το ωφέλιμο αποτέλεσμα άσκησης αυτής της αξίωσης. Συμβάλλει έτσι στην ασφάλεια και την προβλεψιμότητα του δικαίου, μειώνοντας τα κόστη της διαδικασίας. Έτσι,

εξυπηρετείται τόσο η πρόσβαση στη δικαιοσύνη όσο και η ωφελιμότητα της δικαστικής κρίσης. Η φιλοδοξία του κειμένου δεν περιορίζεται όμως σε αυτούς τους στόχους, αφού, έστω κι εξ αντανάκλασης, οδηγεί σε μια εναρμόνιση και συμπόρευση των νομοθεσιών στον ευρωπαϊκό χώρο, σε ένα ενιαίο «κανονιστικό ιδεώδες», ενώ παράλληλα, στοχεύει να αναβιβάσει την Ε.Ε. σε διεθνή «παίκτη» κατά την επίλυση ζητημάτων που άπτονται του καθ ύλην πεδίου του. Σε αυτά τα δύο σκέλη της φιλοδοξίας του ασκείται και η εντονότερη κριτική, όπως αναλύθηκε προηγουμένως. Πράγματι, είναι κάτι παραπάνω από ορατός ο κίνδυνος ο νορματιβιστικός λαβύρινθος που σχηματίζεται, τόσο εσωτερικά του Κανονισμού, όσο και δια της αλληλεπίδρασής του με άλλα κείμενα, να αποκλείσει από την ουσιαστική δικαστική προστασία όσους δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στο κόστος μια εξειδικευμένης νομικής συμβουλής.[69] Ωστόσο, αυτός ο κίνδυνος πρέπει να αντιμετωπιστεί με νηφαλιότητα. Η φύση της διατροφής, ως αξίωσης παρεπόμενης μιας οικογενειακής σχέσης, αλλά και ο καταστατικός μαζιμαλισμός κάθε ενωσιακού κειμένου, στο μέτρο που αυτό αποβλέπει σε μια περαιτέρω ενοποίηση, αναπόδραστα συμβάλλουν σε ένα αυξημένο κόστος (νομικής) συναλλαγής. Απάντηση σε αυτό δεν πρέπει να είναι η υπαρξιακή άρνηση μιας ενωσιακής ρύθμισης επί του αντικειμένου της διατροφής, αλλά η υποβολή προτάσεων με στόχο τη διάχυση της απαραίτητης νομικής τεχνογνωσίας.

Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία

Η βιβλιογραφία παρατίθεται κατ' ομαδοποίηση, ανάλογα με τη γλώσσα του κειμένου.

Ελληνόφωνη

Βασιλακάκης, Ευ., Η δικονομική ενοποίηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομικά Χρονικά, τεύχος 39, 2006.1, σελ. 1 επ.

Βλάσσης, Γ., Ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, Διατριβή (μεταπτυχιακή), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Τμήμα Νομικής, Αθήνα, 2013

Γραμματικάκη - Αλεξίου, Α./Παπασιώπη - Πασιά, Ζ. / Βασιλακάκης, Ευ., Ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2012

Καπεταγιάννη, Μ., Αναγνώριση κι Εκτέλεση Αποφάσεων Διαζυγίου και Διατροφής, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Τμήμα Νομικής, Θεσσαλονίκη, 2014

Μουσταίρα, Ελ., Κανονισμός 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής σε Οικογενειακό Διεθνές Δίκαιο, επιμελείας Τσούκα, Χ., Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σελ. 281 επ.

Μουσταίρα, Ελ., Προβληματισμοί σχετικά με τον Κανονισμό 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, ΕΠολΔ 2011, σελ. 709 επ.

Παπαχρίστου, Θ., Οικογενειακό Δίκαιο, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2014

Σταματόπουλος, Σ., Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009: Η εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου στα θέματα διατροφής, ΕΠολΔ 2009, σελ. 719 επ.

Αγγλόφωνη

Abendroth, M., Choice of Court in Matters Relating to Maintenance Obligations, σε: Beaumont, P. / Hess, B. / Walker, L. / Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 457 επ.

Baratta, R., The Process of Characterization in the EU Conflict of Laws: Suggesting a Flexible Approach, Yearbook of Private International Law, published by S. ELP in cooperation with the Swiss Institute of Comparative Law, Lausanne-Switzerland, 2004, σελ. 160 επ.

Boele-Woelki, K., Fuchs, A., The Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe: National, Cross Border and European Perspectives, Intersentia Publishing, Cambridge, 2012, σελ. 143 επ.

Borrás, A., The necessary flexibility in the application of the new instruments on maintenance, σε: Convergence and Divergence in Private International Law, Liber Amicorum Kurt Siehr, Schulthess 2010, σελ. 173 επ.

Bremner, P., The EU maintenance regulation: A qualified success for European family law, King's Student Law Review, Vol. II, Issue 1, 2010, σελ. 5 επ.

Douga, A./Koumpli, V., Cross-border maintenance obligations in Europe: the EU Maintenance Regulation σε Τιμητικό Τόμο Σπυρίδωνος Βλ. Βρέλλη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 215 επ.

Eames, D., Maintenance Enforcement: The 2007 Hague Convention and the EC Regulation, International Family Law Journal, 2009, σελ. 47 επ.

Hess, B. Spancken, S., The effective Operation of the EU Maintenance Regulation in the Member States, σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 385 επ.

Hess, B./Spancken, S., Setting the scene – The EU Maintenance Regulation σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 331 επ.

Jayne, E., Cultural Dimensions of Maintenance Law from a Private International Law Perspective σε Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 3 επ.

Martiny, D., Jurisdiction, Recognition and Enforcement in Cases of Reimbursement Claims by Public Bodies, σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 485 επ.

Rühl, G., Choice of Law by the Parties in European Private International Law, σε: Basedow, J./Hopt, K./Zimmermann, R., Encyclopedia of European Private Law, Oxford University Press, Oxford, 2012, διαθέσιμο και στον ιστότοπο: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1989512 (ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης: 4/11/2018).

Smith, G., The recognition and enforcement of Maintenance Orders within the EU: The EU Maintenance Regulation, International Family Law, September 2011, σελ. 190.

Torga, M., Drawing a Demarcating Line between Spousal Maintenance Obligations and Matrimonial Property in the Context of the New Instruments of European Union Private International Law, σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 425 επ.

Tyzack, W./Lewis, R., Mapping the jurisdiction minefield: steering clear of the traps of the EU Maintenance Regulation, International Family Law, September 2012, σελ. 277 επ.

Vassilakakis, E./Kourtis, V., The impact and application of the Brussels II bis Regulation in Greece, in: Boele-Woelki, K., Gonzalez Bilfuss, C., Brussels II bis: Its impact and application in the member states, Intersentia Publishing, Antwerpen, Oxford, 2007 σελ. 133 επ.

Zupan, M., Innovations of the Hague Maintenance Protocol σε Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 318 επ.

Γαλλόφωνη

Ancel, B./Muir Watt, H., Aliments sans frontières: Le règlement CE no 4/2009 de 18 décembre 2008 relatif à la compétence, la loi applicable, la reconnaissance et l' exécution des décisions et la coopération en matière d' obligations alimentaires, Revue Critique de Droit International Privé, 2010, σελ. 457 επ.

Γερμανόφωνη

Boele-Woelki, K./Mom, A., 'Vereinheitlichung des internationalen Unterhaltsrechts in der Europäischen Union-ein historischer Schritt', Familie, Partnerschaft, Recht, 2010, σελ. 485 επ.

Jayne E., Nordmeier, C., Neue Wege im Internationalen Unterhaltsrecht: Parteiautonomie und Privatisierung des ordre public, IPrax 2010, σελ. 377 επ.

Ισπανόφωνη

Vargas Gómez-Urrutia, M., El cobro internacional de los alimentos. Reflejos del dispositivo protector del acreedor de alimentos en las normas del Reglamento (CE) 4/2009, *Revista de Derecho de la Unión Europea* 22, 2012 σελ. 99 επ.

Εισηγητικές – Αιτιολογικές Εκθέσεις

HCCH, Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance, Explanatory Report drawn by Alegria Borrás and Jennifer Degeling with the assistance of William Duncan and Philippe Lortie, Permanent Bureau, 2013
HCCH, The Hague Protocol of 23 November on the Law Applicable to Maintenance Obligations, Explanatory Report by Andrea Bonomi, Edited by the Permanent Bureau of the Conference Scheveningseweg 6, The Hague, Netherlands, 2013, Verwilghen, M., Explanatory Report on the 1973 Hague Maintenance Conventions, 1975.

Χρήσιμοι ιστότοποι

<http://www.eur-lex.europa.eu>

<https://www.hcch.net/fr/home>

<http://savigny.ethemis.gr/>

* Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Σεμιναρίου Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής Αθηνών, υπό την επίβλεψη της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας κας Χ. Τσούκα. Οι συγγραφείς της μελέτης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την καθηγήτρια, τόσο για την ακαδημαϊκή της καθοδήγηση κατά το Σεμινάριο, όσο και για την αρωγή της στην προσπάθεια δημοσίευσης της παρούσας.

[1]. Jayme, E., *Cultural Dimensions of Maintenance Law from a Private International Law Perspective* σε Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., *The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide*, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 3 επ.

[2]. Μουσταΐρα, Ελ., Προβληματισμοί σχετικά με τον Κανονισμό 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, *ΕΠολΔ* 2011, σελ. 709.

[3]. Boele-Woelki, K., Fuchs, A., *The Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe: National, Cross Border and European Perspectives*, Cambridge, 2012, σελ.143 επ.

[4]. Torga, M., *Drawing a Demarcating Line Between Spousal Maintenance Obligations and Matrimonial Property in the Context of the New Instruments of European Union Private International Law*, σε Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., *The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide*, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 439.

[5]. Vargas Gómez-Urrutia, M., El cobro internacional de los alimentos. Reflejos del dispositivo protector del acreedor de alimentos en las normas del Reglamento (CE) 4/2009, *Revista de Derecho de la Unión Europea* 22, 2012, σελ. 99 επ.

[6]. Μουσταίρα, Ελ., Κανονισμός 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής σε Οικογενειακό Διεθνές Δίκαιο, επιμελείας Τσούκα, Χ., Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σελ. 283.

[7]. Βλ. σκέψη 8 του Προοιμίου του Κανονισμού.

[8]. Boele-Woelki, K./Mom, A., "Vereinheitlichung des internationalen Unterhaltsrechts in der Europäischen Union-ein historischer Schritt", *Familie, Partnerschaft, Recht*, 2010, σελ. 485.

[9]. Eames, D., Maintenance Enforcement: The 2007 Hague Convention and the EC Regulation, *International Family Law Journal*, 2009, σελ. 47.

[10]. Μουσταίρα, Ελ., Προβληματισμοί σχετικά με τον Κανονισμό 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, *ΕΠολΔ* 2011, σελ. 710 – 711.

[11]. **ΑΠ 44/1997** ([/journals/60/volumes/1084/issues/1669/lemmas/4183750](http://journals/60/volumes/1084/issues/1669/lemmas/4183750)), σελ 18 του κειμένου της απόφασης.

[12]. Παπαχρίστου, Θ., Οικογενειακό Δίκαιο, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2014, σελ. 134 επ. και 169 επ.

[13]. Baratta, R., The Process of Characterization in the EU Conflict of Laws: Suggesting a Flexible Approach, *Yearbook of Private International Law, Lausanne-Switzerland*, 2004, σελ. 160.

[14]. Αυτό συμβαίνει στην Αγγλία όπου έχει διαμορφωθεί νομολογιακά ο κανόνας της θεραπείας των τριών παραμέτρων: α) των αναγκών του συζύγου, β) της αποζημίωσης που δικαιούται για ζημίες που του προκάλεσε η έγγαμη συμβίωση, και γ) του μεριδίου που δικαιούται ως συμμετέχων στην κτήση της συζυγικής περιουσίας, εφόσον έχει απομείνει υπόλοιπο.

[15]. <http://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/1103/oj>

[16]. Douga, A./ Koumpli, V., Cross-border maintenance obligations in Europe: the EU Maintenance Regulation σε Τιμητικό Τόμο Σπυρίδωνος Βλ. Βρέλλη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 216

[17]. Βλ. άρθρο 4 και 7 Πρωτοκόλλου.

[18]. Βλ. άρθρο 7 για το πρώτο και άρθρο 8 για το δεύτερο.

[19]. Η ανάλυση των άρθρων του Πρωτοκόλλου γίνεται με βάση την Εισηγητική Έκθεση του Andrea Bonomi επί του Πρωτοκόλλου της Χάγης του 2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής, η οποία διατίθεται εδώ <https://assets.hcch.net>

[20]. Ibid, σελ. 19.

[21]. Zupan, M., Innovations of the Hague Maintenance Protocol σε Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 318.

[22]. Βλ. έκθεση Verwilghen, M., Explanatory Report on the 1973 Hague Maintenance Conventions, 1975 όπου ορθά επισημαίνεται πως «[ο δικαιούχος] θα χρησιμοποιήσει την διατροφή προκειμένου να εξασφαλίσει την διαβίωσή του, επομένως είναι σκόπιμο το συγκεκριμένο πρόβλημα που ανακύπτει να εκτιμάται σε σύνδεση με μία συγκεκριμένη κοινωνία: αυτή στην οποία ζει και θα συνεχίσει να ζει ο αιτών».

[23]. Για ανάλυση βλ. Γραμματικάκη-Αλεξίου, Α./Παπασιώπη-Πασιά, Ζ./Βασιλακάκης, Ευ., Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 41- 46.

[24]. HCCH, The Hague Protocol of 23 November on the Law Applicable to Maintenance Obligations, Explanatory Report by Andrea Bonomi, Edited by the Permanent Bureau of the Conference Scheveningseweg 6, The Hague, Netherlands, σελ. 23 επ.

[25]. Verwilghen, M., Explanatory Report on the 1973 Hague Maintenance Convention (Hague, Acts and Documents of the Twelfth Session), 1975, παρ. 145, υποσημείωση 14.

[26]. Βλ. και παρατηρήσεις Douga, A./Koumpli, V., Cross-border maintenance obligations in Europe: the EU Maintenance Regulation σε Τιμητικό Τόμο Σπυρίδωνος Βλ. Βρέλλη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 219.

[27]. Πρβλ. άρθρο 4 παράγραφος 5 της Σύμβασης της Ρώμης της 19ης Ιουνίου 1980 σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές και άρθρο 4 παράγραφος 3 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουνίου 2008 σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι).

[28]. HCCH, The Hague Protocol of 23 November on the Law Applicable to Maintenance Obligations, Explanatory Report by Andrea Bonomi, Edited by the Permanent Bureau of the Conference Scheveningseweg 6, The Hague, Netherlands, σελ. 29.

[29]. Jayme E., Nordmeier, C., Neue Wege im Internationalen Unterhaltsrecht: Parteiautonomie und Privatisierung des ordre public, IPrax 2010, σελ. 377.

[30]. Zupan, M., Innovations of the Hague Maintenance Protocol σε Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 321.

[31]. Βλάσσης, Γ., Ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, Διατριβή (μεταπτυχιακή), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών-Τμήμα Νομικής, Αθήνα, 2013.

[32]. Douga, A./Koumpli, V., Cross-border maintenance obligations in Europe: the EU Maintenance Regulation σε Τιμητικό Τόμο Σπυρίδωνος Βλ. Βρέλλη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 220.

[33]. Εδώ περιλαμβάνεται το δίκαιο του τόπου όπου βρίσκονται ορισμένα περιουσιακά στοιχεία των συζύγων, ιδίως ακίνητη περιουσία.

[34]. Βλ. Για το ζήτημα βλ. την ενδελεχή ανάλυση Rühl, G., Choice of Law by the Parties in European Private International Law, σε: Basedow, J./Hopt, K./Zimmermann, R., Encyclopedia of European Private Law, Oxford University Press, 2012, διαθέσιμο και στον ιστότοπο: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1989512 (ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 04/ 11/ 2018).

[35]. Βλ. χαρακτηριστικά τη σκέψη 15 του Προοιμίου του Κανονισμού, όπου ρητά ορίζεται ότι: «Η συνήθης διαμονή του εναγομένου σε τρίτο κράτος δεν θα πρέπει πλέον να αποκλείει την εφαρμογή των κοινοτικών κανόνων δικαιοδοσίας, και δεν θα πρέπει πλέον να προβλέπεται παραπομπή στους κανόνες δικαιοδοσίας του εθνικού δικαίου».

[36]. Βλ. σκέψη 8 του Προοιμίου.

[37]. Για μια εισαγωγική θεώρηση του οποίου βλ. Hess, B. και Spancken, S., Setting the scene – The EU Maintenance Regulation σε: Beaumont, P. / Hess, B. / Walker, L. / Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 331 - 335.

[38]. Ancel, B./Muir Watt, H., Aliments sans frontières: Le règlement CE no 4/2009 de 18 décembre 2008 relatif à la compétence, la loi applicable, la reconnaissance et l' exécution des décisions et la coopération en matière d' obligations alimentaires, Revue Critique de Droit International Privé, 2010, σελ. 457, 464-465.

[39]. Η γερμανική αυτή πρακτική αναλύεται από Hess, B./Spancken, S., The effective Operation of the EU Maintenance Regulation in the Member States, σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L. /Spancken, S., The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 386 – 398, και ιδίως 397 – 398.

[40]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62013CA0400&from=EN>

[41]. Για τη σημασία της διάκρισης μεταξύ υποστηρικτικής και διανεμητικής ratio θεσμοθέτησης μιας αξίωσης στο πεδίο του Οικογενειακού Διεθνούς Δικαίου βλ. Torga, M., Drawing a Demarcating Line between Spousal Maintenance Obligations and Matrimonial

Property in the Context of the New Instruments of European Union Private International Law, σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., *The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide*, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 425 επ.

[42]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62014CJ0184&from=EN>

[43]. Abendroth, M., *Choice of Court in Matters Relating to Maintenance Obligations*, σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., *The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide*, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 457 επ.

[44]. Ibid, σελ. 465

[45]. Ibid, σελ. 462

[46]. Στη σκέψη 16 του Προοιμίου αναφέρεται το παράδειγμα του εμφυλίου πολέμου.

[47]. Σταματόπουλος, Σ., *Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009: Η εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου στα θέματα διατροφής*, ΕΠολΔ 2009, σελ. 725.

[48]. Martiny, D., *Jurisdiction, Recognition and Enforcement in Cases of Reimbursement Claims by Public Bodies*, σε: Beaumont, P./Hess, B./Walker, L./Spancken, S., *The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide*, Hart Publishing, Oxford, 2014, σελ. 485 – 489.

[49]. HCCH, *Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance*, Explanatory Report drawn by Alegria Borrás and Jennifer Degeling with the assistance of William Duncan and Philippe Lortie, Permanent Bureau, σελ. 83.

[50]. Για ανάλυση του άρθρου βλ. Tyzack, W./Lewis, R., *Mapping the jurisdiction minefield: steering clear of the traps of the EU Maintenance Regulation*, *International Family Law*, September 2012, σελ. 278.

[51]. Bremner, P., *The EU Maintenance Regulation: A Qualified Success for European Family Law*, *King's Student Law Review*, Vol. II, Issue 1, 2010, σελ. 15.

[52]. Μουσταΐρα, Ελ., *Κανονισμός 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής σε Οικογενειακό Διεθνές Δίκαιο*, επιμελείας Τσούκα, Χ., *Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη*, Αθήνα, 2016, σελ. 285.

[53]. ΜΠρΡόδου 98/2014 (δημοσίευση ΝΟΜΟΣ).

[54]. Όπως προκύπτει και από τη σκέψη 30 του Προοιμίου.

[55]. Αρμόδια αρχή στην οποία υποβάλλεται η εν λόγω αίτηση είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο του τόπου εκτέλεσης.

[56]. Σταματόπουλος, Σ., *Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009: Η εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου στα θέματα διατροφής*, ΕΠολΔ 2009, σελ. 719, 728.

[57]. Ibid.

[58]. Γραμματικάκη-Αλεξίου, Α./Παπασιώπη-Πασιά, Ζ./Βασιλακάκης, Ευ., Ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 91 - 95.

[59]. Σταματόπουλος, Σ., Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009: Η εξέλιξη του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου στα θέματα διατροφής, ΕΠολΔ 2009, σελ. 719, 728.

[60]. Αυτή είναι η κρατούσα γνώμη σε θεωρία και νομολογία. Βλ. και Βασιλακάκη, Ευ., Η δικονομική ενοποίηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομικά Χρονικά, τεύχος 39, 2006, σελ. 1-2.

[61]. Για τον ίδιο προβληματισμό στα πλαίσια του Κανονισμού 2201/2003 βλ. Vassilakakis, E./Kourtis, V., The impact and application of the Brussels II bis Regulation in Greece, in: Boele-Woelki, K., Gonzalez Bilfuss, C., Brussels II bis: Its impact and application in the member states, Intersentia Publishing, Antwerpen, Oxford, 2007 σελ.133 επ. και ιδίως σελ. 142 - 143.

[62]. Καπεταγιάννη, Μ., Αναγνώριση κι Εκτέλεση Αποφάσεων Διαζυγίου και Διατροφής, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Τμήμα Νομικής, Θεσσαλονίκη, 2014, σελ. 61.

[63]. Βλ. και Douga, A./Koumpli, V., Cross-border maintenance obligations in Europe: the EU Maintenance Regulation σε Τιμητικό Τόμο Σπυρίδωνος Βλ. Βρέλλη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 223.

[64]. Smith, G., The recognition and enforcement of Maintenance Orders within the EU: The EU Maintenance Regulation, International Family Law, September 2011, σελ. 189.

[65]. Bremner, P., The EU maintenance regulation: A qualified success for European family law, King's Student Law Review, Vol. II, Issue 1, 2010, σελ. 25.

[66]. Borrás, A., The necessary flexibility in the application of the new instruments on maintenance, σε: Convergence and Divergence in Private International Law, Liber Amicorum Kurt Siehr, Schulthess 2010, σελ. 173, 192.

[67]. Μουσταίρα, Ελ., Κανονισμός 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής σε Οικογενειακό Διεθνές Δίκαιο, επιμελείας Τσούκα, Χ., Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σελ. 295.

[68]. Σχετικές προτάσεις που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο Συνεδρίου, διοργανωμένου από το Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης, το 2013: https://www.childsupport-worldwide.org/tl_files/bilder/C+R_Heidelberg_Conference_2013_final.pdf

[69]. Μουσταίρα, Ελ., Προβληματισμοί σχετικά με τον Κανονισμό 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, ΕΠολΔ 2011, σελ. 713.

Σχόλια / Παρατηρήσεις

Γράψτε εδώ τα σχόλια και τις παρατηρήσεις σας για το συγκεκριμένο άρθρο

Αποστολή